

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש
מקץ – שבת חנוכה
כסלו התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין הבדלה לנשים במוצאי שבת בבית, ע"י מי שכבר יצא ידי חובת הבדלה בבית הכנסת, והראיה [שהובאה בשיעור הקודם] ממנהג העיר צנעא לאכול חבושים לאחר ההבדלה בבית הכנסת במוצאי יוהכ"פ, והרחבה בדין הברכה על חבושים, חיים ומבושלים.

למה אוכלים חבושים – ספָּרָגֶל, במוצאי יום הכיפורים?

המשך ביאור דברי הרמ"א, בעניין הדלקת נר חנוכה סמוך לפתח הבית. ובירור מדוע הרמב"ם כפל את לשונו וכתב 'מדליק בתוך ביתו מבפנים'. והאם הדבר מעכב, להדליק דוקא בטפח הסמוך לפתח.

בעניין מקום הדלקת נר החנוכה בבית הכנסת בכותל דרום, וביאור תשובת הגרשז"א למשגיח ישיבת קול תורה, כי אינו משנה את המנהג הקיים בישיבה בעניין זה, 'כדי שלא יאמרו שהראשונים טעו, ופירוש הגר"י מרצבך זצ"ל לדברי הרמ"א 'או בדרום המנורה'.

דברים לזכרו של הרה"ג ציון נדאף זצ"ל, שנלב"ע השבוע בירושלם עיקו"ת.

לגבי 'מסיבת חנוכה' שתיערך אי"ה לאחר השיעור, ובשבח הכוללים נתיבות מהרי"ן, ביאור המושג 'נתיבות', ומהו ההבדל שבין 'נתיב' לבין 'דרך'.

בעניין הפיוט מעוז צור ישועתי וכו', שהתקבל בכל תפוצות ישראל, הוספות שהוסיפו עליו, ובעיקר התוספת מאת הרמ"א, רבינו משה איסרליש, אשר חשוב לאמרה כעת בזמנינו שישראל נלחמים עם הישמעאלים.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ן – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 769

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י האשה הכשרה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי, מארצות הברית, להצלחת בנה ישי משה הי"ו ביראת שמים ובריאות איתנה, והצלחה מרובה בפרנסתה, בעבור שהתנדבה למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי יצחק בן עזרא מוגרבי הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו בכל העניינים, וכשם שהוא מאיר לאחרים פנים כך המקום ב"ה יאיר לו פנים, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש להצלחת הבחור החשוב ראובן בן מיכאל סילברמן הי"ו, מארצות הברית, שיזכה לזיווג הגון במהרה, ולהצלחה בכל העניינים. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי הרב יהונתן יצחק מגארי הכהן לרפואת אמו שפרה בת יחיאל ולרפואת בנו דויד אביאל בן יהונתן יצחק. בעבור שבנה ואביו מתנדב תמיד ביד רחבה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

הקדשה מיוחדת: השיעור הוקדש ע"י ידידנו רבי יואל חיים ה'עדין הי"ו מרמת בית שמש, לע"נ מורו ורבו הרה"ג חיים בן מארי סאלס יעקובי זצ"ל, ממסדי מפעל תורת אבות בארץ הקדש, מנהיג ורב קהילת מסורת אבות בבורו פארק ארה"ב ששם הקים עולה של תורה על פי מנהג ומסורת ק"ק תימן ובפרט עפ"י דרכו ופסקיו של מהרי"ץ זצוק"ל. דאג בגופו וממונו לק"ק תימן – בתימן, בארץ ישראל ובארה"ב, שהשבוע יחול יום פטירתו, תנצב"ה.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה וזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

המשך בעניין הבדלה לנשים במוצאי שבת בבית, ע"י מי שכבר יצא ידי חובת הבדלה בבית הכנסת, והראיה [שהובאה בשיעור הקודם] ממנהג העיר צנעא לאכול חבושים לאחר ההבדלה בבית הכנסת במוצאי יוה"כ"פ, והרחבה בדין הברכה על חבושים, חיים ומבושלים.

דיברנו בס"ד בשבועות האחרונים, בעניין חיוב ההבדלה במוצש"ק, האם אדם אשר יצא ידי חובתו בהבדלה בבית הכנסת, יכול או צריך להבדיל שוב הפעם בבית, להוציא את בני ביתו שעדיין לא יצאו יד"ח.

ולמסקנא אמרנו, שצריך לברך גם בבית. ואם האשה יודעת לברך, עדיף שהיא תברך בעצמה. הסברנו זאת, אמרנו על כך שלושה נימוקים. ואחד מהם, כי כבר ישנו מנהג כזה בדורות האחרונים, שלמרות שהאדם כבר יצא יד"ח, ובני ביתו אינם יודעים להבדיל. הראיה היתה, מאלה שנוהגים במוצאי יום הכיפורים להבדיל בביהכ"נ, ואח"כ מיד אכלו חבושים. אם הם אוכלים, טועמים, פירושו שהם

יוצאים יד"ח בהבדלה שבביהכ"נ. הרב מברך, מבדיל, וכולם אכלו. כך היה המנהג בעיר צנעא שבארץ תימן.

בשורת עולת יצחק [חלק ג' סימן ע"ב] הבאנו שאלה שמישהו שאל, בזה הלשון, לק"י י"ד טבת התשנ"ז בש"ח.

שאלה. ילמדנו רבינו בדין ברכת החבושים, הנקראים בל"ע ספּרָגָל, דלכאורה מי שאוכל אותם חיים צריך לברך שהכל ולא בורא פרי העץ, כיון שדרך רוב בני אדם שלא לאכלם חיים אלא מבושלים. על פי המתבאר מהרמב"ם פ"ח מהלכות ברכות הל"ג, ובשלחן ערוך סימן ר"ב סעיף י"ב ואחרונים שם, ובשלחן ערוך המקוצר סימן ל"ה סעיף ה'.

ונפלאות היא בעיני, מה שראיתי בביהכ"נ של-תימנים במוצאי יום הכיפורים, חילק מישהו חבושים מחותכים לפרוסות דקות, ובירכו בורא פרי העץ.

זאת היתה שאלת השואל בזמנו. לא ידעתי שהמנהג הזה קיים עדיין כיום. השאלה היתה אז בשנת התשנ"ז. אולי ישנם כאלה הנוהגים כך עד היום. עכ"פ השאלה היא, איך בירכו על חבושים בורא פרי העץ, הרי לא ראוי לאכלם כשהם חיים. החבושים הם קשים. למרות שהפרי מתוק, אבל זה לא נוח לאכילה.

כתבנו שם בס"ד תשובה ארוכה לגבי הנושא הזה, ביארנו כי נפלה טעות בדבר הזה.

תשובה. א' נלע"ד כי נפלה טעות בדבר הזה, לפי שהחבושים בתימן הם רכים וטובים למאכל כשהם חיים (עד כי אפשר לפלח אותם בידיהם בלא סכין, מרוב רכותם) כמו שאר פירות כמו תפוח עץ.

משא"כ כאן בארץ ישראל ועוד ארצות שהחבושים קשים, ממילא נשתנית ברכתן, כי אינם נאכלים חיים אלא ע"י הדוחק (אעפ"י שיש בהם מתיקות) ולכן רוב בני אדם אינם אוכלים אותם כאן אלא מבושלים.

וגורם השינוי, אפשר דלאו היינו שהוא מין אחר קצת, אלא האקלים והקרקע גורמים, וכמו שכתב הרמב"ם פ"ג מכלאים הל"א, יש מינים בזרעים שיהיה המין האחד נפרד לצורות הרבה, מפני שינוי המקומות והעבודה שעובדין הארץ וכו' ע"כ וכו'. ישנה שם אריכות לגבי כל הנושא הזה.

ויישר כוחם.

כלומר, בפועל גם בא"י בסופו של דבר החבושים הם רכים, הם יכולים להתרכך אם תשאיר אותם על העץ.

הוספתי אז לבדוק את הנושא הזה, ומתברר כי בחנוכה, החבוש ראוי למאכל. מה שמפיצים זאת בא"י בתקופת ראש השנה, הוא כיון שאז זה נדרש בשוק, ישנה דרישה לחבושים כי האנשים משתמשים בהם בשביל לברך שהחיינו בליל שני, כי ישנו עניין לברך אז על פרי חדש, למרות שמצד הדין אפשר לברך שהחיינו אפילו בלי פרי חדש, אולם ישנם כאלה הסוברים כי אם אפשר שיהיה דבר אשר בודאי אפשר לברך עליו שהחיינו בליל שני דר"ה, אפילו שכבר בירכנו בלילה הראשון, עדיף שיהיה פרי חדש או בגד חדש, או יין חדש כפי שכתוב בפוסקים [עיינין שלחן ערוך המקוצר סימן מ"ה שלהי סעיף י"ז], לא ניכנס לכך כעת, לכן ישנה בשוק דרישה לכך. אם יפיעו זאת בחנוכה, אין לכך שוק, כי אפילו שהוא רך, אנשים לא אוהבים כ"כ את הפרי הזה.

כך כתבתי שם בסוף התשובה, ואכן נודע לי בנוסף לזה לאחר מכן, מפי תלמיד חכם בקי בהלכה ובמלאכה, שלקראת ראש השנה מפיצים בארץ ישראל את החבושים בשווקים אעפ"י שהם קשים, מחוסר ברירה, מפני שאז המוכרים מרויחים, כי קונים אותם רבים לצורך פרי חדש לברכת שהחיינו בליל יום טוב שני, הגם שאינו בשל ורך כמו שהוא אחר-כך בזמן ימי החנוכה. מה שאין כן בשאר ימות השנה, אינו נדרש בשווקים. בחנוכה הפרי רך וטוב, אבל אין לזה שוק. לא מסחרי.

אם-כן השאלה כעת היא, האם נשתנה הדין, או שלא נשתנה הדין? הדבר אינו כתוב שם בהדיא. מי שקורא את התשובה, מביין מסתמא כי המסקנא נשארה אותו הדבר, רק שהדברים הנז"ל כתובים בכדי שתדע אותם. אולם לכאורה, אולי כעת נשתנה הדין? כי בעצם, זה לא שאין ראוי לאכול את הפרי כשהוא חי, הוא ראוי לאכילה כשהוא חי, רק לא עכשיו, בחודש תשרי. תחכה לחודש כסלו, טבת, ואז הוא ירא ראוי לאכילה חי. וגם אם לא חיכית, כבר עכשיו יש לו דין פרי.

בני הרב דוד הי"ו אמר לי, שהוא עיין בנושא זה ביחד עם הרב יהודה חרזי הי"ו בתשובה הזאת, ונראה

דהיינו, הורגלו לברך על זה בורא פרי העץ, אבל לא שמו לב כי בעצם ישנו הבדל. בארץ תימן החבושים היו רכים, ונאכלים חיים, אולם כאן בא"י זה נאכל רק לאחר הבישול.

המלה ספרג'ל היא בלשון ערבי, אבל למעשה זה כבר בלשון ארמי. בתלמוד ירושלמי הדבר נקרא כך, איספרגליין. ובלשון הקודש – בלשון המשנה – זה נקרא פְּרִישׁ. המלה פְּרִישׁ, מוזכרת בכמה מקומות. בירושלמי במסכת כלאים [פרק א' הלכה ד'] כתוב, פְּרִישׁ, אמר רבי יונה, אספרלגין. ולמה נקרא שמן פְּרִישׁ? שאין לך מין אילן פְּרִישׁ לקדרה, אלא מין זה בלבד.

דהיינו, מכל פירות העץ, זהו הדבר היחידי שהוא פורש לקדירה! אי אפשר לאכול כשהוא חי, אלא צריכים לבשל אותו. רואים כי כך היה גם בזמנם, בארץ ישראל החבושים הם קשים, ולכן מבשלים אותם.

ולמסקנא כתבנו שם כך, הלכך הדין פשוט וברור לענין כי חבושים המצויים בזמנינו ובמקומותינו כאן בארץ ישראל שהם קשים, האוכלם כשהם חיים אינו מברך אלא שהכל. ורק אחרי שבישלו אותם, ברכתם בורא פרי העץ. [וממילא נוהג בהם דין בישולי גויים]. אמנם בדיעבד שבירך עליהם כשהם חיים בורא פרי העץ, יצא. ואשרי אדם חכמה מצא. ובשלב השני [בהמשך], הבאתי כך, תשובתנו דלעיל שעברה כמה שלבים של-הגהות והוספות, נדפסה כבר בחוברת תנובות שדה גליון בית עוזיאל שנת התשנ"ח [ובספרנו זה שיפרנו ותיקננו לעיל עוד קצת, ובפרט מה שהוספנו ד"ה והא, באות ב'].

ושם בגליון 16 דף 52, הובאה תגובה על דברינו בזאת – מישהו אגרונום ראה את התשובה הזאת שהדפסנו בחוברת של הרב רווח שליט"א, אחד שהוא מומחה גם בגידול החבושים, והוא כתב דבר חדש שלא ידענו אותו – כהאיי לישנא. אודות ברכת החבושים הקשים, ברצוני לציין כי במדה ומשאירים את הפרי על העץ, ונותנים לו להגיע להבשלה מליאה, החבוש מקבל צבע צהוב עמוק. וכמו-כן הוא מתמתק ומתרכך, ומתאים אז למאכל, ללא צורך בבישול לריכוך.

בברכה, דב טל, משתלת שתילי גפן איכותיים, בפיקוח המכון למצוות התלויות בארץ, כרמי יוסף.

דבר שאין ראוי לאכול חי, אם רוב בני האדם אוכלים זאת רק כשהוא מבושל, ואתה אוכל אותו כשהוא חי, אזי הברכה עליו היא שהכל.

שואל הביאור הלכה, מה הדבר נשתנה, ממה שכתוב מקודם [בסעיף ב']? אתה אומר, כי אם ע"י הדוחק הוא ראוי לאכילה כשהוא חי, רק שדרך בני האדם לאכול כשהוא מבושל, כי כך הוא יותר טוב, א"כ למה כאשר אני אוכל אותו חי, אתה – הש"ע בסעיף י"ב – אומר לי לברך עליו שהכל? מדוע לברך שהכל? הרי הוא ראוי לאכילה לכל הפחות על ידי הדוחק, אם כן ראוי לברך עליו בורא פרי העץ? כך הוא שואל.

חושבני, כי כל מי שלומד את הסעיף הזה, והוא למדן ומבין, יאמר על כך תירוץ פשוט.

מה שכתוב בסעיף י"ב, הוא מתאים לגבי הפרי הזה, כגון החבוש – ספרגל, בזמן שלא ראוי לאכול חי, אלא מבושל. כאשר אנחנו אוכלים אותו בראש השנה, הוא ראוי לאכילה ע"י הדוחק. האנשים מבשלים אותו, אולם גם בראש השנה, מי שרוצה לאכול אותו חי, יכול לאכול. הרי לפי מה שאנחנו יודעים כעת, כי בחנוכה הוא יהיה ראוי לאכילה, ללא בישול, א"כ בודאי שאפשר להבין כאן שהברכה היא בורא פרי העץ, גם כעת, כיון שכאשר הוא יתבשל הוא יהיה ראוי. משא"כ שם המדובר שאפילו בשלב הגידול האחרון, הוא עדיין לא יהיה ראוי לאכילה כשהוא חי, לכן הברכה עליו היא שהכל.

לכאורה זהו התירוץ הפשוט, כמו שהקדמנו. וכך אמנם עונה הביאור הלכה בזה"ל, לא דמי לדלעיל בסעיף ב', דמוכח שם מהשו"ע דאם ראוי לאכול אפילו רק ע"י הדחק, דמברך ברכה הראויה לאותו המין. נ"ל משום דהתם הלא מיירי בפרי שבגדלותה יהיה ראוי לאכול חי לכל אדם, לכך אמרינן דאף עתה בקטנותה משצמחה עד שהיא ראויה לאכול אפילו רק ע"י הדחק שם פרי עליה. משא"כ בזה, שאף בגדלותה אינה ראויה לאכול לרוב בני אדם כשהיא חי, אין עליה שם עיקר פרי כלל.

הסעיף הזה – סעיף י"ב – מדבר, כאשר הפרי הזה אף פעם לא יהיה ראוי, אפילו כאשר הוא בשיא הגידול שלו. אחרי כן, הוא נושר מן העץ, הוא נופל. אם הוא טוב רק כאשר הוא מבושל, אזי אין עליו שם פרי, ולכן מברך עליו שהכל. משא"כ שם – בסעיף

לכאורה שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים. כי לפי הביאור הלכה [בסימן ר"ב], הברכה על זה צריכה להיות בורא פרי העץ, מכיון שבסופו של דבר זה כן ראוי לאכילה, רק לא עכשיו. ולפי הלבוש, לא עוד מעט נראה זאת בפנים, ונקדים את שורש ההלכה.

בשלחן ערוך [שם בסי' ר"ב סעיף ב'] מובא בזה"ל, הבוסר, כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן, מברך עליו בורא פרי האדמה. ומשהוא כפול הלבן ואילך, מברך עליו בורא פרי העץ.

היום בזמנינו, משתמשים במלה 'בוסר', לגבי כל פרי שהוא עדיין לא התבשל. אבל בלשון חז"ל והפוסקים, קוראים את המלה בוסר, רק לגבי ענבים. זהו השלב שלפני כן. יש בוסר, ויש סמדר. זה אמרתי לכאורה, ולפום רהטא, כי כשעיינתי לאחר מכן בערוך ובס' השרשים לרד"ק, ראיתי כי מתבאר שגם בלשונות חז"ל והרמב"ם, קוראים בוסר לכל הפירות קודם גמר בישולם. וצ"ע. הדבר תלוי בגודל. לפני שהוא הגיע לגודל של פול הלבן, ברכתו בורא פרי האדמה. ואם הוא כבר כפול הלבן, אזי הוא כבר נחשב עץ.

ומתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן – כיון שישנם כמה מינים – לעולם מברך בורא פרי האדמה, עד שיהיה גדול ביותר. כאשר הענב כבר גדול, אז בטוח שברכתו היא בורא פרי העץ. כך לגבי ענבים.

ושאר כל האילן – כל פירות העץ האחרים – משויצ'או פרי מברכין עליו בורא פרי העץ. מאחרי הפריחה, לאחר שכבר רואים פרי, אם אתה אוכל זאת, ברכתו בורא פרי העץ.

ובלבד שלא יהא מר או עפוי ביותר, עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק, דאז אין מברכין עליו כלל. מי שבכל זאת אוכל את זה, הוא אינו מברך כלום.

מבואר מן הסעיף הזה, כי אם ישנו פרי עץ, אשר איננו מר או עפוי ביותר, אמנם הוא אינו ראוי לאכילה אבל בדוחק הוא ראוי, אזי הברכה עליו היא בורא פרי העץ.

לאחר מכן, בסעיף י"ב, כתוב כך, כל הפירות שטובים חיים ומבושלים, כגון תפוחים ואגסים, בין חיים בין מבושלים, מברך בורא פרי העץ.

ואם אין דרך לאכלם חיים אלא מבושלים, אכלם כשהם חיים מברך שהכל, כשהם מבושלים בפה"ע.

שערי יצחק – השיעור השבועי

גם בספר ערוך השלחן [סעיף מ"ב] כתב כך, כל פירי שהיא טובה חיה ומבושלת, כמו תפוחים ואגסים, מברכין עליהן 'בורא פרי העץ' וכו'.

והוא מסיים בסוף, ולמה אין מברכין 'האדמה' כשהן חיים כמו בבוסר, דיש לומר כיון דנטיעתן הוא לאכלם רק על ידי בישול, ולכן כל זמן שלא נתבשלו אינם בכלל פירי (כן מוכרח לחלק לפי דברי הטור שולחן ערוך בסעיף י"ב דמברכין 'שהכל', וכן כתב התוספות ל"ח: ד"ה 'משכחת' ע"ש, וכן משמע בלבוש ע"ש ודו"ק).

א"כ יוצא לגבי החבוש – שזהו בעצם הנושא שלנו – כי כעת התברר, שאלה אשר נוטעים ומגדלים אותם, הם עושים זאת בשביל שיבשלו אותם. הניחא אם הדבר היה לנו רק בגינות שבבתים, והדבר היה תלוי בנו, אזי אין הכי נמי, הברכה היתה צריכה להיות בורא פרי העץ. אבל כעת שזהו בעצם דבר מסחרי, והמגדלים מגדלים את החבוש בכדי שבני האדם יאכלו אותו כשהוא מבושל, הם נטעו אותו על דעת הבישול, א"כ הברכה עליו היא שהכל.

זה לפי הלבוש וסיעתו. אך ברם, לפי הביאור הלכה, הברכה עליו צריכה להיות בורא פרי העץ. ישנה כאן מחלוקת.

ולמסקנא, בכדי לצאת מן הספק, צריכים לברך שהכל. אולם מי שמברך העץ, בודאי שיצא. וכפי שאמרנו, אדרבה כך היא הפשטות, שזהו עץ. אבל קיימא לן, 'על הכל, אם בירך שהכל יצא'.

ממילא, לא נשתנתה המסקנא שלנו בשו"ת עולת יצחק, רק שישנם יותר צדדים לברך בורא פרי העץ, לפי מה שהתברר כי זה כן ראוי לאכילה כשהוא חי, אלא שהדבר תלוי בעונה.

שאלה מהקהל: אבל איך אפשר לחלק בין חבושים לחבושים, שהרי מבואר במשנ"ב סימן ר"ד סק"ט בזה"ל, כתב הט"ז, דקטניות רטובין בשל גנות, שנזרעין ע"ד לאכול חיים, מברך בפה"א אפילו על השרביטין לבד, דע"מ כן נזרעו. אבל של שדות, שדרכן להניחן עד שיתייבשו ולאכלן מבושלין, מברך על הקטניות כשהן חיים, אפילו כשהן רטובין, שהכל. ואם בשלג, בפה"א. ובפמ"ג מפקפק מאד על דבריו. וכן דעת הרבה אחרונים, דאין לחלק בין קטניות לקטניות, ולעולם מברך עליהן כשהן רטובים בפה"א, וכן מנהג העולם יעו"ש. כמרכן כאן אין לחלק בין חבושים המסחריים לחבושים

ב' – אמנם אתה אוכל את הפרי הזה כעת רק ע"י הדוחק, אבל אם תחכה ליותר מאוחר, הוא כן יהיה ראוי לאכילה כשהוא חי, ע"כ גם כעת ברכתו בורא פרי העץ.

החילוק הזה הוא נראה ברור ופשוט, ובכל אופן כך הביאור הלכה כותב.

אבל הוא עצמו מסיים כך, ועיין בלבוש מה שתירץ בזה, והנלענ"ד כתבתי.

*

הלבוש אומר חילוק אחר. לדבריו הדבר תלוי בשאלה, לדעת"מה נוטעים את זאת.

וזה לשון הלבוש, וכל הפירות שטובים חיים ומבושלים כגון תפוחים ואגסים וכיוצא בהן, ברכתן ג"כ שוה, שבין חיים ובין מבושלים מברכין עליהם בפה"ע. ואפילו אותן שהם טובים יותר כשהן מבושלים, אלא שכשהן חיים הם ג"כ טובים, כגון חבושים וערמונים שלנו, מברכין עליהם בורא פרי העץ אפי' חיים, כיון שהרבה בני אדם אוכלין אותן חיים, ואין מקפדין להעלותן בבישול.

ואם אין דרך הרבה בני אדם לאכלם חיים אלא מבושלים, א"כ אין בישולן נגמר עד שיבשלו אותן, דלהכי נטעו אותן מתחילה, שיאכלום על ידי בישול. וכשמבשלין אותן, הוא מביאן לדרך אכילתו, והוא עיקר הפרי, לפיכך אין מברכין עליהם בשם פרי אלא לאחר בישולם, ומברכין עליהם בפה"ע. אבל האוכלן חיים, מברכין שהכל, שעדיין לא נגמר פריים, ולא פרי הם.

ולא דמי לבוסר, שמברכין בורא פרי האדמה. הוא שואל מסעיף ב'.

דשאני בוסר, שהרבה בני אדם אוכלים אותם בעודם בוסר, וחשיבי להו לפרי, ולא גרע משאר פרי האדמה. אבל הכא, אין דרך לאכלם חיים, ובטלה דעתו אצל כל אדם.

שם המדובר, שהרבה אנשים אוכלים זאת בדוחק, ע"כ נוטעים את זה על דעת כך. אבל כאן המדובר, שאין דרך לאכלן כך, וע"כ בטלה דעתו.

כך הלבוש אומר. והעתיקו השתילי זיתים [ס"ק כ"ח] וז"ל, כיון שאין דרך הרבה בני אדם לאכלם חיים אלא מבושלים, אם כן אין בישולם נגמר עד שיבשלו אותם, דלהכי נטעום מתחילה, שיאכלום ע"י בישול.

שבגינות, וכיום כולם תהיה ב"פ העץ גם לדעת הלבוש.

תשובת מרן שליט"א: שאני התם שיש כך ויש כך, משא"כ בנ"ד כיום שהחבושים רובם ככולם הם מסחריים, ונוטעים על דעת לבשלם. בגינות פרטיות, הן מיעוטא דמיעוטא.

שאלה מהקהל: למה בזמן חז"ל אמרו כבר כי החבוש היחידי הוא שפורש מן הקדירה, הלוא בזמנם לא היה את העניין הזה, לחכות ולשמור אותו לראש השנה. או שהיתה להם סיבה אחרת.

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות, שהיה יותר מצוי שיבשלו אותו, אבל לא שהוא לא היה ראוי. גם כיום, כאשר הוא מבושל ע"ג העץ, הוא יותר טוב כאשר הוא מבושל, כי הדבר נותן לו טעם יותר. לכן אין לכך שוק, כי זה לא נדרש. זהו כמו האתרוג התימני, שהוא ראוי לאכילה כאשר הוא מבושל, בגודל כמה קילוגרמים, ובכל זאת לא משווקים אתרוגים תימניים בכל ימות השנה, כיון שלא דורשים את זה בשוק, אין לזה כ"כ דרישה, כיון שהטעם שלו הוא לא כלכך טוב.

מהגם כי ב"ה כיום ישנו שפע, של פירות אחרים, ולא מחפשים את זה. בארץ תימן, מוכרים את האתרוגים גם בשווקים, אולי כיון שאין שמה שפע של פירות, כל מיני סוגים, כפי שישנו כאן כיום. אבל כנראה פרי האתרוג שם יותר טעים.

יש להעיר בדברי האגרונום דלעיל, הלא מלשון הירושלמי דלעיל משמע שלעולם אינם ראויים לאכילה כשהם חיים. ושמה בזמנם גם כן לא היו משאירים אותם באילן עד שיתבשלו.

וממה שכתוב בירושלמי שאין לך מין אילן שהוא פורש לקדרה אלא מין זה בלבד. משמע שהאתרוגים הם בכלל שאר פירות, שראויים לאכילה כשהם חיים. ואם כן לכאורה יש מכאן ראיה נוספת שהאתרוגים התימנים הם האמיתיים, שהרי שאר אתרוגים אינם ראויים לאכילה כשהם חיים. אך יש לדחות דכשם שהפרישים של תימן ראויים לאכילה כשהם חיים היפך הפרישים שהיו בארץ ישראל בזמן חז"ל, כך האתרוגים של שאר ארצות אינם ראויים לאכילה כשהם חיים היפך האתרוגים שהיו בארץ ישראל בזמן חז"ל. איתמר.]

למה אוכלים חבושים – ספרגל, במוצאי יום הכיפורים?

מדוע אוכלים ספרגל, במוצאי יום הכיפורים? אם הדבר בכדי 'לשבור' את הצום, למה לא אוכלים אותו גם במוצאי תשעה באב? מהו ההבדל? למה כיפור כן, ותשעה באב לא? זאת שאלה אחת.

שאלה שנייה, למה דוקא ספרגל? וכי חסר פירות? כיום בא"י נתבטל המנהג הזה, מכיון שהחבושים הם קשים. גם הצנעאנים, אינם עושים זאת כיום. אולי קצת כן. כפי שאמרתי לכם, בארץ תימן כל אחד היה מביא חבוש לבד לבית הכנסת. עכ"פ המנהג הזה, כבר הולך הלוך וחסר. נעלם, או כמעט נעלם. לכאורה, מה הבעיני? שיביאו למשל תפוחי עץ. למה רק חבושים? מהו העניין בכך?

שאלה מהקהל: לגבי מה שהשואל מקודם שאל, הרב הוכיח שודאי שבכל הזמנים היו סוגים. תשובת מרן שליט"א: אבל הירושלמי מדבר על ארץ ישראל. אנחנו כיום מדברים גסדכן לגבי ארץ ישראל, ומסתבר כי הדבר לא נשתנה מאז. המשך השאלה מהקהל: אבל יש סוגים שגדלים כן טוב. גם בזמנם היו סוגים שונים.

תשובת מרן שליט"א: לא. ישנם שני דברים. יש רך וטוב, ויש גם העניין של טעם. אולי ישנם כאלה, שלוקח להם הרבה זמן עד הבישול. אם כוונתך לומר, כי ישנם כאלה שיישארו קשים עד הסוף, על כך אני אומר כי הדבר אינו ברור. בירושלמי, ובכל הספרים שמדברים על כך, המדובר שהחבוש הוא קשה, אולם מתברר כי זהו רק עניין של זמן. אני אומר, כי לא מסתבר שנשתנה הטבע מאז. אולי.

המשך השאלה מהקהל: בטור כתוב במפורש, הוא מביא שם זאת מהר"ם מרוטנבורג, שהוא לא ראוי, אבל הוא אומר שהחבושים שלנו הם כן ראויים. כך הטור כותב עליו. א"כ נראה כי כן ישנו הבדל.

תשובת מרן שליט"א: נכון. הדבר צריך עיון. אם ישנם כאלה, שהם קשים עד הסוף. יכול להיות.

נחזור לשאלתנו, מהי הסיבה, שלמנהג הזה? אינני יודע, מתי התחיל המנהג הזה. ולמה רק בעיר צנעא עשו זאת?

יש לי בס"ד חמשה אופנים, להסביר את העניין הזה. דבר ראשון. בשלחן ערוך המקוצר הבאנו זאת בס"ד בהלכות ברכת הלבנה [סימן ע"ט סוף סעיף ו'] בזה"ל, ראוי שלא לברך עליה כשהוא בתענית עד שיטעים מקודם, אלא אם כן הוא בציבור, שלא

שערי יצחק – השיעור השבועי

שהאנשים יהיו במצב של פיקוח נפש. כי ביום הכיפורים, כולם צמים. גם אנשים שקשה להם, או אם הם חולים. משא"כ תשעה באב, שהוא קיל טפי, לגבי אנשים זקנים או חולים. אבל ביום כיפור, אפילו אנשים שהם בעצם פטורים מהצום, ואולי אפילו אסור להם לצום, הם מחמירים על עצמם. הם חששו, ואולי היו כבר מקרים של פיקוח נפש, ועל כן הם אמרו, כי מיד לאחר ההבדלה שיאכלו בבית הכנסת, ולא לעשות חילוקים. אולי זאת סיבת הדבר. וזהו הטעם השלישי.

שאלה מהקהל: א"כ למה חבוש? שיביאו להם כובאנה...

תשובת מרן שליט"א: הינך צודק. התירוץ הזה לא יעזור לנו, לגבי השאלה למה לקחו דוקא חבוש. נכון. אבל תשמעו לאט לאט.

יכול להיות, שישנה סיבה נוספת. אני אומר, כי אולי הסיבות הללו הן קצת נכונות, אף שהן עונות רק על חלק מן השאלות, ואולי הן יצטרפו.

בדקתי בספרים, וראיתי כי כולם כמעט אינם מביאים את המנהג דלעיל, גם לא בספר מצפי"ת. כנראה לא ייחסו לכך חשיבות, זולת בספר אחד. מי יודע, אולי גם שם לא כולם נהגו זאת? תשמעו כיצד מתואר שם המנהג הזה.

ביום הכיפורים לפני תפילת המנחה יוצאים לבתייהם, לזמן קצר. חשבתי כי הסיבה היא, בכדי לעשות הפסקה, לנוח קצת, אבל לא זאת היא הסיבה. אלא, כדי להחליף בגדי לבן של יום הכיפורים, וללבוש בגדי שבת הרגילים. יש שם ציון ליומא דף ל"ד ע"ב, שבגדי כהן גדול של בין הערביים, פחותים מאלה של שחרית. זהו מנהג נוסף, שגם הוא צריך עוד בירור.

ובחזרתם מביאים בידיהם ענפי בושם ריחאן. עד סוף היום מחזיק כל אחד בידו ענף ריחאן, להננות נפשו מריחו הטוב – הוא מיקל על קושי הצום – וגם כדי להשלים מאה ברכות.

כן מביא כל אחד בכיסו פריש (חבוש) להפסיק בו את התענית (ספּרְגָלָה לְלַפְטוֹר – דהיינו לשבור את הצום). מתפללים מנחה, ואח"כ פותחים תפילת נעילה באמירת הפיוט "אל נורא עלילה המציא לנו מחילה בשעת הנעילה, בנעימה דומה לנעימת הפזמונים של שמחת תורה, ולאחר תפילת הנעילה אומרים עוד כמה פיוטים, בנעימת הנעילה, עד

יפסיד בשביל זה מצות בְּרַב־עַם. ומכל מקום במוצאי יום הכפורים, מברכים עליה מיד אפילו בלא טעימה, כיון שאז יוצאים מבית הכנסת בשמחה על מחילת העוונות.

ובעיני יצחק [הערה ט"ו] כתבתי, כי הסיבה ששיניתי וכתבתי רק בלשון 'ראוי לא לברך וכו', למרות שישנם הסוברים כי ישנו כעין חיוב כזה, זהו מפני שאין מנהיגו לעשות כן. והגם שיש לדחות שזה רק כדי שלא לבטל מצות ברב עם (על פי המבואר בשער הציון הנז"ל), כי טורח הוא להצריכם לילך לבתייהם לטעום ולחזור, וגם בודאי מקצתם יתעצלו מלחזור. ישנם אשכנזים העושים כך, הולכים במוצאי יוהכ"פ לביתם וטועמים, וחוזרים אח"כ לברכת הלבנה.

אך הרי אפשר להם להכין בביהכ"נ לכולם מתחילה, או עכ"פ היה להם לעשות כמו שיש נוהגים במוצאי יוהכ"פ לאכול מיד אחרי ההבדלה בביהכ"נ, קודם שיוצאים לקדש הלבנה, חבוש שהביאו מבתייהם, בצאתם לשם קודם מנחה.

וצ"ע לכאורה למה אינם עושים כן אף במוצאי תשעה באב, וגם עיקר טעם המנהג ביוהכ"פ אינו ידוע להם, ואדרבה לפי דברי האחרונים במוצאי כיפור דוקא אין צורך לטעום.

במסורת, אף אחד לא ידע להסביר, למה אכלו דוקא חבוש. כך הם עשו בפועל. לא שאלו למה, ולא הסבירו.

אך אולי זה היה שורש המנהג, ונתחלף במשך הדורות. [אחר זמן נודע לי שיש קצת הנוהגים לחלק לציבור חבוש במוצאי תשעה באב]. אולי הם חששו לדעות הסוברים, כי אי אפשר לברך על הלבנה, מבלי לטעום מקודם.

או הטעם אינו אלא מפני שמחת המחילה במוצאי כיפור, משא"כ בתשעה באב.

שאלה מהקהל: אולי במוצאי יום הכיפורים, הם רצו לברך שהחיינו, ולכן לקחו את החבוש.

תשובת מרן שליט"א: מה יש לברך שהחיינו במוצאי כיפור? בירכנו כבר שהחיינו בליל כיפור, למה לברך עוד הפעם?

א"כ כפי שאמרנו, או כיון שזה לפני ברכת הלבנה. טעם שני, מפני שמחת המחילה.

יכולה להיות אולי סיבה אחרת, אם הדבר רק במוצאי כיפור ולא במוצאי ת"ב, כי אולי חששו

שתחשך ואז מתפללים מעריב כמנהג. תוקעים בשופר תשר"ת ואומרים ז' פעמים י"י הוא האלהים וכו' כנהוג.

אח"כ מבדילים בבית הכנסת, ומיד לאחר ההבדלה מוציא כל אחד פרישו מכיסו, מברך ואוכל ובכך הוא מפסיק צומו. הקבל מברכים זה את זה בברכת 'תבושרו במחילה וסליחה וכפרה', ועונים 'ואתה תבושר במחילה וסליחה וכפרה'.

חסר כאן העניין של ברכת הלבנה. לא מוזכר משום מה.

כעת תשמעו. אולי לפי ההמשך, אפשר להבין את הדבר.

נפטרים לבתיהם – מה עושים כעת? אוכלים? תשמעו – הנשים לשות בצק, מסיקות את התנור, אופות ומבשלות לסעודת הערב.

שאלה מהקהל: היה אפשר להטמין.

תשובת מרן שליט"א: לא הטמינו, משום מה. אכן מותר להטמין, לפי השלחן ערוך.

על כל פנים, רק כעת התחילו להכין את האוכל. א"כ מובן, כי אולי בגלל כך הם היו צריכים לאכול בינתיים משהו, עד שהאוכל יהיה מוכן. זהו הטעם הרביעי.

כשהגברים מסייעים על ידן במה שאפשר להם. בכדי לעזור להן, גם הגברים היו מסייעים בידם, על מנת שאוכל יהיה מוכן תוך כמה שפחות זמן.

אחר הסעודה, מתחילים לעסוק בענייני ארבעת המינים, ובהכנות לעשיית הסוכה ולקישוטה, לקיים 'ילכו מחיל אל חיל'.

כעת מובן, מהו ההבדל שבין מוצאי יום הכיפורים, לבין מוצאי תשעה באב. כי בת"ב אפשר להכין אוכל מבעוד יום, אין בכך בעיה, הרי אפילו שחטו מאחרי חצות היום.

אבל הסתכלתי מה שכתוב שם, לגבי מוצאי תשעה באב, וראיתי כי גם אז היה משהו דומה. לא חבוש, אלא משהו אחר.

כך כתוב שם, נהגו להפסיק את הצום ב'עוקיאן', שהוא מי משרת קרוסטמלין (ברקוק, משמש) מיובשים, הנקראים 'קדיד', בתוספת קורטוב סוכר. טעמו החמצמץ והמתוק של משקה הזה, משיב את הנפש, ומשקיט הצמאון אחרי הצום. לסעודת הערב רבים היו נוהגים לבשל בשר עוף.

רואים כי גם אז, עשו משהו כעין זה, לקחו איזה פרי, א"כ אולי ישנה בכך תועלת לחיזוק במיוחד אחרי הצום.

*

אגיד לכם מה אני חושב, מהי הסיבה האמיתית. וזה הטעם החמישי, לפי הסדר שאמרנו, אבל זהו העיקר. הסיבה האמיתית היא, 'לך אוכל בשמחה לחמך'. וזאת לפי מה שחיפשתי בספרים, ומתברר כי לחבוש ישנו טבע לשמח. ישתבח שמו לעד.

את המקור לכך, מצאתי בשני ספרים.

בספר מעריך, של מהר"ם דילונזאנו, הביא זאת בשם מישוהו קדמון. הרי ישנו ספר ידוע ומפורסם בשם הערוך, וישנן עליו הוספות של מהר"ם לונזאנו. הוא כותב [בערך חבש] בזה"ל, חבושין, פירש הערוך קודוני"י בלע"ז, והם הנקראים בלשון ספרדי מימבריליות, ובערבי ספרגל וכו'.

ובסוף הוא אומר, הם אינם רעים ללב, כי הם פרי טוב. וכתב בן סינא, [שיש] בו סגולה, לשמח ולחזק הלב, והוא זן. אלו שני דברים. הוא משמח את הלב, והוא גם זן. אס"כ גם מבחינת הצום, זהו דבר טוב, להשלים את המזון החסר לגוף.

בן סינא, זהו רופא ערבי מפורסם, מלפני אלף שנה בערך, וגם פילסוף. מזכירים אותו רבים. וכך הוא כותב במפורש, לגבי ענייננו.

כמו"כ ישנו ספר בשם רפואות תימן, של הרב שלמה צפר, הוא לא מדבר אמנם לגבי יום הכיפורים, אבל הוא כותב [בחלק ב' דף 68] בזה"ל, חבושים. פרי החבושים הוא טוב ונעים, מזין לגוף, ומשמח את הלב. פרי עץ זה מחזק את הגוף ומעדנו, ועוצר שלשולים. אפשר לאכול חי בלתי מבושל ואפשר לבשלו ולשתות מיין שלו ופריו המבושל כמו פודינק. ויש צולים אותו, ואוכלים ממנו. פרי זה טעים מאד כשהוא צלוי או מאודה, וכשהוא מבושל ממתקים אותו בדבש או בסוכר, ואוכלים כפי רצונו של כל אחד. אכילת פרי החבושים כשהוא מבושל, מצהיל את הפנים, ומזקק את הדם, וריחו מעדן את הנשמה.

ויש נוהגים לאכול אותו בין שאר פירות מתוקים בליל ראש השנה, לסימן שתהא שנה טובה ומתוקה ומשמחת את הלב, כמו שפרי החבושים משמח את הלב של-מי שאוכל ממנו ע"כ.

הערה מהקהל: הוא אומר זאת מעצמו?

שערי יצחק – השיעור השבועי

החבוש המשמח את הלב. אין הכוונה ללכת לביתו, אלא להזדרז. לכן אכלו מיד בביהכ"נ.

ואח"כ הברלה, זשתה בלב טוב יינך. זהו השלב הבא. כי עושים אחר־כך בבית הברלה. שותים מן היין. א"נ יינך, לאו דוקא, אלא כל משקה.

שאלה מהקהל: הרי ההברלה קודמת. ורק בפסוק הסדר בהיפך, ואעפ"כ אין זה מקלקל את הרמוז. תשובת מרן שליט"א: כוונתי להברלה שעושים שוב בבית.

שאלה מהקהל: משמע שהיו אוכלים אותו בתוך בית הכנסת. האם אין בכך בעיאי?

תשובת מרן שליט"א. אכן הם היו אוכלים את החבושים בבית הכנסת, אבל הרי אין בכך קלות ראש. [וכנראה דומה למבואר בשלחן ערוך סימן קנ"א סעיף ד'. איתמר]. ולפי דברינו, אדרבה, זאת אכילה של מצוה. האמת היא, כי בעיר צנעא, לא היו עושים סעודות של מצוה בבית הכנסת, אבל כנראה לגבי החבוש במוצאי יוה"כ"פ, כיון שזהו רק משהו עראי, ולצורך מצוה, לצורך דבר השייך לעכשיו, שפיר דאמי.

כעת צריכים לחשוב, אולי ראוי לחדש שוב את המנהג הזה. גם אם לא מתאים בביהכ"נ, אזי בסעודה בבית, שבמוצאי יוה"כ"פ. יקנו כמה חבושים לראש השנה, לברכת שהחינו, ולסימן טוב. ולקראת יוה"כ"פ יבשלו אותם, ויאכלו במוצאי הצום. שאלה מהקהל: אבל הבעיא שכאן בא"י החבוש אינו ראוי.

תשובת מרן שליט"א: אפשר למצוא עצות. יכול להיות, כי זאת הסיבה של־אותו שחילק זאת לפרוסות, כי אולי כאשר הוא פרוס זה יותר ראוי ונוח לאכילה. אינני יודע, האם פרוסה קטנה זה כבר משמח, אבל 'זכר' לכל־הפחות. או אפשר שעשה כך כדי שיספיקו החבושים לכולם.

שאלה מהקהל: הם היו מבדילים לפני האכילה? תשובת מרן שליט"א: כן. ומכך הבאנו ראיה, כי הם היו מתכוונים לעשות לצאת בהברלה זו ידי חובה, שהרי כולם אכלו לאחר מכן. שאם לא כן, כיצד הם עשו שוב הפעם הברלה בביתם? אלא פירוש, שאמנם אנחנו כבר יצאנו יד"ח, אבל צריך להוציא את בני הבית יד"ח. זאת היא הנקודה. בשביל כך, הבאנו את זאת.

תגובת מרן שליט"א: כנראה כן. מתוך הנסיון. או שכך מוזכר גם בספרים. הוא אומר, כי האוכל חבוש, מרגיש שמחה בלבו.

והוא מוסיף ואומר, חבושים בלשון המשנה, ובלשון ערב ספרגל. פרי החבוש כשהוא מבושל טוב והמיין שיוצא ממנו מחזק את האצטמפא. והאוכל מפרי החבושים כמה פעמים, ירגיש שמחה בלבו, כי פרי החבושים מטבעו לשמח הלב של אוכלו. ויסיר העצלות, וירבה השמחה.

וכתב בספר נחלת יוסף וז"ל, אם תקח חבושים ותחתוך אותם לחתיכות ותבשלם עם שמן, אותו השמן יועיל לזוב הנחיריים, והרוק והדמע, והשתן, ויחזק כל איברי הגוף ויפטמהו, ויוסיף בלחותו, וימנע הרעבון, ויעצור הזיעה, וישמח הנפש. וגרעיני החבושים, יועילו לכאב העיניים ע"כ. הרי שישנן בו עוד סגולות רבות.

*

מצאתי בס"ד לפני שנים רבות, הגיע לידי איזה קובץ בכתב יד מתימן, ושם הוא כותב את הסימנים של ראש השנה, 'שירבו זכיותינו', 'שיכרתו שונאינו'. והוא כותב כך, 'אכל ספרגל, ויאמר עליו, יהי רצון שניכתב בספר גילה.

בהתחלה חשבתי שהוא מתבדח... מה זה? ליצנות? אך בודאי לא מתאים לראש השנה. מה הקשר בין ספרגל, ל'ספר גילה'?

כעת הבנתי, כי הדבר אכן אמיתי. זה לא סתם. כי הפרי הזה, הוא משמח.

שאלה מהקהל: האם ספר גילה, זהו נוטריקון של ספרגל.

תשובת מרן שליט"א: פשיטא. א"כ יוצא כך.

הבאנו בס"ד בעבר, את המדרש, כי במוצאי יום הכיפורים יוצאת בת־קול האומרת, לך אכול בשמחה לחמך וגו'. וכידוע, המפרשים אומרים, כי 'לחם' זהו שם כללי, אבל כל דבר מאכל נקרא בשם לחם. כמו שכתוב לגבי בלשאצר, עֲבַד לְחָם רַב [דניאל ה', א'].]

כעת מובן, למה בחרו דוקא את החבוש. ובכך הם קיימו את הציווי 'לך'. מהרי"ן כותב [בעץ חיים דף צ"ט ע"א] לגבי 'לכו נרננה', כי זה לא לשון הליכה ממש, אלא לשון זירוז יעו"ש. ע"כ מיד לאחר ההברלה, לך אכול בשמחה לחמך, הם אכלו את

שאלה מהקהל: מצד נגיעה במאכלים ביוהכ"פ, זה קניבת ירק?

תשובת מרן שליט"א: נכון. כתוב שלא לנגוע במאכלים. אבל יכול להיות, שכיון שנמצאים בבית הכנסת, שזה בפני רבים, אין חשש שמישהו יבוא לאכלו. אולי דוקא בבית, כאשר מתעסקים עם מאכלים, אזי עלולים לאכלם. משא"כ בנ"ד. ובפרט שלפני שהגיעו לבית הכנסת היו מכניסים זאת מיד לכיס, כנראה אין החשש שיבוא לאכלו. [מעכ"ת פסק בשלחן ערוך המקוצר סימן קי"ג סעיף ב' שאסור לנגוע במאכלים אלא אם כן כשצריכים לתת לילדים קטנים. ונראה שהם הבינו מדברי השתילי זיתים סימן תרי"ב ס"ק כ"א וסימן תרט"ז סק"א דשרי. איתמר].

שאלה מהקהל: מה עם הכנה למוצאי יום כיפור? לטלטל ביום כיפור, בשביל מוצאי יום כיפור?

תשובת מרן שליט"א: אמרנו כבר בעבר, כי בדבר שאין בו טירחא, אין בעיא של הכנה. מכין, זהו רק דבר שיש בו התעסקות, דבר שמשתהה, אבל לא דבר שאין בו טירחא.

הערה מהקהל: לפי מה שהרב אמר, זהו חלק מעניין היום, לצורך קיום לך אכול בשמחה לחמך.

תגובת מרן שליט"א: נכון. יתכן שגם זה תירוץ לשאלתו. בעיא של עירוב, לא היתה. כי בעיית צנעא שנהגו כך, היה מותר לטלטל כידוע.

שאלה מהקהל: אני מבין שהחבוש נחשב פריהדר, ואכן כתוב בס' מרפא הבושם שפירות הדר הם משמחים.

תשובת מרן שליט"א: לא מסתבר שהוא נכלל עם פירות הדר. כי מה שקוראים כיום בשם הזה (כי הוא מושג חדש בחקלאות, משפחת 'ההדרים') הם פירות עם הרבה מיץ, כגון תפוזים קלמנטינות אשכוליות וכו', ובחבוש הרי אין מיץ כלל. הוא כעין תפודעץ, ואתרוג שלנו דהיינו תימני, וכדומה.

אמנם עכ"פ אם זה נכון שפירות הדר הם משמחים, אז יש לנו תחליף טוב לחבוש. בתימן לא היו מצויים תפוזים וקלמנטינות, לכן אין שאלה למה לא לקחו אותם במוצאי כיפור. תביא את הספר מרפא הבושם שאמרת, נבדוק ונעיין בעזרת ה'.

המשך ביאור דברי הרמ"א, בעניין הדלקת נר חנוכה סמוך לפתח הבית. ובירור מדוע הרמב"ם כפל את לשונו וכתב 'מדליק בתוך ביתו מבפנים'. והאם הדבר מעכב, להדליק דוקא בטפח הסמוך לפתח.

הבאנו בס"ד בשיעור הקודם את דברי הרמ"א [בסימן תרע"א], שכתב כי בזמן הזה שמדליקים נר חנוכה בתוך הבתים, בכ"ז המנהג הוא להדליק סמוך לפתח הבית.

הרמ"א כתב כך, בזמן הזה שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני רשות הרבים כלל, אין לחוש כל-כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח. ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות.

אולי הדבר מדויק כך כבר בלשון הרמב"ם [פרק רביעי מהלכות חנוכה הלכה ח'] וז"ל, בימי הסכנה, מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים. ואפילו הניחו על שולחנו, דיו.

כי לכאורה, הרמב"ם כתב כאן מלים מיותרות.

שהנה לפני כן, בהלכה ז', הרמב"ם כתב בזה"ל, נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ, בטפח הסמוך לפתח על שמאל הנכנס לבית, כדי שתהיה מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל. כך במצב רגיל. ואח"כ הוא כותב, כי בימי הסכנה, מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים. לכאורה, המלים הללו הן מיותרות. או 'בתוך ביתו', או 'מבפנים'. אחד מהם, הוא מיותר. מה רצה הרמב"ם להגיד, בתוספת המלים הללו?

ראיתי אמנם כי ישנו מישהו שאינו גורס את המלים 'בתוך ביתו', רק 'נר חנוכה מבפנים'. מביאים זאת בילקוט ש"נ בשם כת"י שאלתיאל, כת"י ספרדי, אבל הוא היחידי. בכל יתר הספרים, כולל המוסמכים ביותר, כולם גרסו את המלים הללו. מה רצה הרמב"ם לומר בזה?

אולי נגיד, שהרמב"ם רצה לקצר, ולכן כתב 'בתוך ביתו מבפנים', וכוונתו בזה כפי שכתב בהלכה הקודמת, שנשאר כפי שצריך להיות 'בטפח הסמוך לפתח'. כפי ששמעתי בשם חכם אחד.

אבל לכאורה זה לא נכנס במלים, 'בתוך ביתו, מבפנים'. סתום מדאי.

שאלה מהקהל: אולי הוא לא בא להגיד, שאם זה בתוך הבית, צריך שיהיה בטפח סמוך לפתח, אלא ההיפך, שאם זה מבפנים, אזי להניח במקום אחר שמאיר יותר לכולם.

תשובת מרן שליט"א: אתה אומר, כי אולי הדבר בדיוק ההיפך מהבנת אותו חכם, מה שיותר פנימה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שהתקנה היתה בחוץ על יד הפתח, אז גם בפנים זה על יד הפתח. או נגיד יותר טוב, שהיו סיבות אחרות. דהיינו, שהעניין להדליק על יד הפתח, זה לא רק בשביל פירסום הנס. כידוע שלתקנות חז"ל יש טעמים שלא פירשו. כאשר יש כאלה האומרים, שישנן סיבות נוספות לעניין הזה.

כגון על פי מדרש ידוע, אשר הבאנו אותו בספר מאי חנוכה [דף ל"ב], לגבי אחת מן הגזירות שליונינים בזה"ל, אמרו, בימי יונים נתקיים מקרא זה, שהערימו סוד על ישראל. אמרו, בואו ונחדש עליהם גזירות, עד שיבעטו באלהיהם ויאמינו בעבודה זרה שלנו.

עמדו וגזרו, כל בן-ישראל שעושה לו בריח או מסגור לפתחו, ידקר בחרב. היתה גזירה, שלא יסגרו את פתחי הבתים.

וכל כך למה? כדי שלא יהא לישראל כבוד ולא רשות, שכל בית שאין לו דלת [ר"ל דלת נעולה. יב"ן], אין לך כבוד ולא צניעות, שכל הרוצה ליכנס נכנס בין ביום ובין בלילה. כל מי שרוצה, נכנס. אסור לנעול את הדלת. או מבחינת לתת להם הרגשה שאין להם צניעות וכבוד בביתם, הבית הפקר ונכנסים מתי שרוצים.

או כפי שהרמב"ם כתב טעם אחר באיגרת תימן, כי זהו בכדי שלא יוכלו לקיים מצוות. בדרך זאת, יהיה אפשר להם לתפוס מיד, אדם שהוא מניח תפילין. אבל אם תהיה דלת, עד שיפתחו לו וכו', יקח זמן. זאת היתה המטרה שלהם.

א"כ היה עניין, להניח את הנרות ע"י הפתח, לזכר הגזירה שלפתח.

השאלה היא, האם עניין הפתח, הוא מעכב, או שאיננו מעכב? כאשר דיברנו על כך בעבר, בשיעור הקודם. גם בזמן חז"ל, מי שלא הניח את הנ"ח על פתח ביתו, האם הוא לא יצא ידי חובה? ולכאורה, לפי הלשון, 'מצוה' להניחו בטפח הסמוך לפתח, משמע שהדבר אינו מעכב.

וכמו אותו הלשון, הכתוב בשלחן ערוך [סימן תרע"א סעיף ו'], 'מצוה' להניחו למטה מעשרה טפחים. שם בודאי זהו רק עניין של הידור.

ונהנה בגדר המצוה כבר כתב הרמב"ם בפרק ג' הלכה ג' שהתקינו חכמים להדליק נרות בערב על פתחי הבתים להראות ולגלות הנס ע"כ. וכיון שזהו גדר המצוה, בודאי לעיכובא הוא. אך אפשר לומר

אבל מהמלה 'בתוך' ביתו, משמע לא כך. כי 'ביתו', היינו אמצע. למשל לגבי הפסוק [בראשית ב', ט'] 'ועין החיים בתוך הגן, התרגום הוא 'במציעות גנתא'. המשך השאלה מהקהל: אבל על פי הדינים, שיש טפח סמוך לפתח. 'בתוך' ביתו, אבל עם אותם הדינים. בלשון שיכול להשתמע שזה כעין התקנה דמעיקרא.

תשובת מרן שליט"א: א"כ נשאל הפוך. שכתוב רק מניח נר חנוכה מבפנים. אם המלה 'פנים' באה רק להגיד, להכניס פנימה.

המשך השאלה מהקהל: זה ג"כ לא משמע לגמרי, מהכפילות משמע.

תשובת מרן שליט"א: אבל השאלה, האם משמעות המלה 'מבפנים', שזהו פנימה. יש חוצה, ויש פנימה. פנים זהו בתוך תוך הבית.

עכ"פ זאת שאלה. למה הרמב"ם כפל את לשונו? גם אם נגיד כדבריו, הדבר הוא סתום וחתום, להגיד שהכוונה על יד הפתח. ולא מצאתי מי מהמפר' שעמד על כך.

ובעיקר העניין, יש לעיין במה שסיים הרמב"ם ואפילו הניחו על שלחנו דיו, מהו אפילו דקאמר, דמשמע דעל שלחנו גרע מבתוך הבית מבפנים. ודוחק לומר שבזמנם היו רגילים להניח על השלחן את הנר שמשתמשים לאורו, ואם כן כשמניח שם נר חנוכה לא ניכר שהוא לשם חנוכה, הלכך קא משמע לן דאעפ"כ רשאי להניחו שם. ואם נאמר דמה שכתב בתוך הבית מבפנים, היינו על הפתח, מובן היטב מה שסיים ואפילו הניחו על שלחנו דיו, ר"ל אעפ"י שאינו על הפתח. ואפשר דסבירא ליה דבעינן על הפתח מבפנים, כדי שיהיה דומה לעיקר הדין. ועוד, כדי שיהיה ניכר שהוא לשם חנוכה, שהרי אין רגילות להניח שם את הנר. אלא שאם אי אפשר להניחו שם, כגון מחשש שמא יראוהו הגויים בעת פתיחת הדלת, מניחו על שלחנו ודיו. כל זה כתבתי לפום רהטא בלא עיון בספרים. איתמר.]

אבל לא מופקע להגיד, שהדבר יהיה נכון מצד עצמו. אמנם הסיבה שחז"ל תיקנו להניח את נר חנוכה מבחוץ, על יד הפתח, היא משום פְּרָסוּמֵי נִיסָא, שידעו שבעה"ב הזה הוא שהדליק את המנורה הזאת. אבל כאשר המנורה בתוך הבית, מה העניין להניח אותה על יד הדלת? אלא מאי, לא פלוג. כיון

הגר"א, שבירכנו על ההידור, והרי צריכים לברך על העיקר, על הנר הראשון. טוען כנגדו הערוך השולחן, למה אתה אומר שהוא לא העיקר? ביום הרביעי, הנר הרביעי הוא העיקר. מי אמר, שאני מברך על הנוסף? הנוסף, זהו העיקר. ומה שכתוב בסגנון שהוא 'הנוסף', הכוונה שהוא נוסף לגבי אתמול, אבל לא שהוא אינו העיקר.

כך הוא טוען, ולא אבין דברים אלו. דזה היה שייך אלו מדליק נר אחד ולא בירך, ומדליק השניה ומברך, שפיר היתה שאלה, איך מברך על הנוסף ולא על העיקר? אבל לרבינו הבית יוסף, הא תמיד מברך על הראשונה, והיא העיקרית, והשאר הם נוספים. ומאי דקרי לה "נוסף", זהו בסדר העמדת הנרות לענין יום הקודם, דבכל יום מברך אנו חדש. אבל הרי היא הראשונה, והיא המצוה העיקרית, ומה עניין זה לזה? וכן אנו עושין כדברי רבינו הבית יוסף.

והוא מסיים, (וסמוך לפתח אינו מעכב).

אולי תטען, שהרי זה רחוק. הנר הראשון, הוא זה שקרוב אל הפתח, אבל השני הוא רחוק. לכן הוא אומר, כי 'סמוך לפתח', זה לא מעכב.

רואים מכאן, כי אצלו הדבר פשוט כך. וכמו שהביא ראייה ממנו הפסקי תשובות. הוא כותב זאת בדרך אגב, בסוגריים.

ברם, אולי זאת איננה ראייה. כי אולי הוא מתכוון, בדבריו ש'סמוך לפתח אינו מעכב', דוקא באופן הזה. כי בסך הכל, בסופו של דבר איני אדליק את כולם, ואז הנר הראשון הוא כן יהיה 'סמוך לפתח'. אם כן, לא איכפת לי, שכעת התחלתי עם הנר שאינו סמוך לפתח. 'לא מעכב', אם כבר בהתחלה אדליק את הראשון. אולי עכ"פ מי שיתעקש, יוכל לדחות זאת.

ראיתי כי בספר מעדני שלמה (חנוכה, דף ק"י-ק"א) מובא, שנחלקו בכך הגרש"ז אוירבך, והגר"ש אלישיב. מחבר הספר מעדני שלמה, הביא שאלות שהוא שאל את הגרש"ז, ומה שענה לו.

מובא שם כך, אמר מרן - הגרש"ז - דהא דאיתא בברייתא שבת דף כ"א ע"ב, נר חנוכה מצוה להנידון על פתח ביתו מבחוץ, ואם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרה"ר וכו', ושם בדף כ"ב ע"א מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח, כל זה הו"ל כדין הדלקה בצד שמאל פתחו או ימין

דלעיובא סגי להדליק על פתח הבית ואפילו מבפנים ואפילו שלא בטפח הסמוך לפתח, כל שהוא נראה לבני רשות הרבים, והנס נראה ונגלה, ואפילו על ימין הנכנס לבית. והכא קא משמע לן דלמצוה יש להניח את הנר על פתח הבית מבחוץ, ובטפח הסמוך לפתח, ועל שמאל הנכנס לבית. ומכאן תשובה גם כן לדברי הגרש"ז דלקמן, ודו"ק. והראיה שהביא משעת הסכנה, יש לדחות לענ"ד, דשאני שעת הסכנה. ואפשר דמעיקרא כך אמרו, שבשעת הסכנה מקום ההדלקה הוא בתוך הבית. וכמו הדר בעלייה, דמעיקרא אמרו שמקום ההדלקה הוא בחלון. איתמר.

ברם ראיתי כי בכמה ספרים דנים בכך, האם הדבר מעכב, או שאינו מעכב.

ולכאורה, בספר ערוך השולחן (סימן תרע"ו סעיף י"א) מפורש, שהדבר אינו מעכב. הוא מדבר שם, לגבי הדין כי ביום הראשון מדליקים את הנר היותר ימני, וביום השני מוסיפים את השני, ובשלישי מוסיפים את השלישי, מתחילים את ההדלקה עם הנר השלישי. הגר"א חולק על כך, ואומר כי א"כ על מה הינך מברך? אם אתה מדליק תחילה את הנר הנוסף, אזי הינך מברך על ההידור, וצריכים לברך על העיקר, לא על הנר הנוסף. כך שואל הגר"א.

בספר ערוך השולחן (סימן תרע"ו סעיף י"א) הביא את המחלוקת הזאת בזה"ל, כתב רבינו הבית יוסף בסעיף ה', יתחיל להדליק ביום ראשון בנר היותר ימיני. ובליל שני, כשיוסיף נר אחד סמוך לו - יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין. וכן בליל שלישי, כשיוסיף עוד אחד סמוך לשני נרות הראשונות, יתחיל בנוסף, ובו יתחיל הברכה, ואחר כך יפנה לצד ימין. וכן בכל לילה. נמצא שתמיד מברך על הנוסף, שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים, נתוסף הנס. עד כאן לשונו.

וראיתי מי שכתב על זה, שאין לזה טעם, שזה אינו רק למהדרים מן המהדרים, ויניח עיקר המצוה ויברך על הרשות? אלא העיקר וכו' דיברך על עיקר המצוה, על הסמוך לפתח (הגר"א סעיף קטן ו).

אומר על כך הערוך השולחן, שאיננו מבין את הטענה הזאת. מהי הטענה? כאשר מדליקים כמה נרות, כגון הערב - במוצש"ק זו - שהדלקנו ארבע נרות, התחלנו להדליק את הנר הרביעי. טוען

שערי יצחק – השיעור השבועי

בקונטרס 'מאי טעמא', קיצור הלכות חנוכה [עמ' א'] – מובא בזה"ל, מרן הגאון רבי שלמה זלמן אורבך זצוק"ל אף שהיה מפורסם בכח ההוראה, היה ידוע גם ב'מדות הטובות'.

סיפר המשגיח הרוחני בישיבתו, הרב ב"צ בורדיאנסקי, ניגשו אלי בחורים ושאלו אותי, הלכה פסוקה בידני שאת מנורת החנוכה בבית הכנסת מניחים בקיר דרום [שו"ע תרע"ו ס"ז], והרמ"א הוסיף 'או בדרום המנורה'. ובבאר הגולה [אות ע'] גרס ברמ"א 'כנרות המנורה' [וכ"כ מחצית השקל תרע"א סק"ט, ובשער הציון ס"ק מ"ד]. וכוונת הרמ"א [לפי באר הגולה] לבאר טעם השו"ע להדליק בביהכ"נ, כיון [ש]נקרא 'מקדש מעט'. ובמקדש הדליקו בצד דרום, גם בביכ"נ מדליקים בכותל דרום.

תמהו הבחורים, מדוע בישיבה לא מדליקים בקיר הדרומי?

שמעתם? בישיבת קול תורה, לא מקפידים להניח את הנ"ח בקיר, אלא הדליקו ע"ג שולחן, לא רחוק מארון הקודש. המשגיח בא אל הגרש"ז אורבך, ואמר לו כי שאלו אותו הבחורים, הרי ישנה הלכה מפורשת, שצריכים להדליק בכותל.

הגרש"ז השיב למשגיח, 'אולי אי אפשר להניח בקיר הדרומי'. אולי ישנה מניעה, להניח שם. אמרתי לו, שאין מניעה להניח שם. אמר לי, אם כן, אינו יודע מדוע מניחים בקיר הדרומי. אתה שואל, למה? אינני יודע.

שאלתי אותו, שיורה להניח את מנורת החנוכה בקיר הדרומי. שהרב יתן פסק, שיניחו בכותל הדרומי, כפי שכתוב בשלחן ערוך.

אמר לי מרן, 'איני רוצה לשנות את המנהג, שלא יאמרו שהראשונים טעו. כיון שככה עשו, אם אגיד כעת שישנו, יגידו כי אלה אשר הנהיגו זאת, הם טעו. לכן אני לא אומר. [כיוצא בזה הגאון מהרח"כ זצ"ל, עיין מה שכתבתי בשו"ת שבט כהונה חלק א' סימן ה' אות א'. איתמר].

חשבת, אמר הרב בורדיאנסקי, שכוונתו למייסדי הישיבה, [הרב יונה מרצבך]. לכן הוא לא רצה לפגוע. הוא היה אחד ממייסדי ישיבת קול תורה, הגאון הרב יונה מרצבך זצ"ל, הוא היה הרב שלי בשיעור ב' בישיבה, מסתמא הוא זה שהנהיג זאת, א"כ כעת אני – הגרש"ז – אבוא לשנות את זה?

בדליכא מזוזה, שאינו אלא סדר עדיפות במקום ההדלקה, ולא לעיכובא, דמעיקר הדין יוצא ידי חובה בכל מקום שהדלקתו משתייכת לביתו.

וראיה לדבר, מהא דבשעת סכנה מניחו על שלחנו ודיו. והקשה דלכאורה דבר זה תמוה, היאך יוצא ידי חובה באופן זה, הלא אינו מדליק סמוך לפתחו או חלונו. אלא ע"כ דאין דין טפח הסמוך לפתח לעיכובא, אלא דיש בזה עדיפות, דשם הוא פרסומי ניסא טפי, ויותר שייך לביתו. ואם אינו יכול להדליק שם, מדליק בחלונו, שגם שם יש פרסומי ניסא אף דהוי פחות מסמוך לפתחו מבחוץ.

ובהערה ט' הוא מביא, ולדעת מרן הגריש"א הנ"ל, דפתח הוא לעיכובא, גם בזה לא יצא וכו'.

שאלה מהקהל: הגרי"ש אלישיב מדבר, כאשר הוא מדליק מבחוץ.

תשובת מרן שליט"א: נכון. טוב שאמרת זאת. אינני מדבר על כך. המדובר הוא לפי עיקר הדין, שמדליקים בחוץ.

בעניין מקום הדלקת נר החנוכה בבית הכנסת בכותל דרום, וביאור תשובת הגרש"ז למשגיח ישיבת קול תורה, כי אינו משנה את המנהג הקיים בישיבה בעניין זה, 'כדי שלא יאמרו שהראשונים טעו, ופירוש הגר"י מרצבך זצ"ל לדברי הרמ"א 'או בדרום המנורה'.

היכן מקום ההדלקה, בבית הכנסת?

בשלחן ערוך [סימן תרע"א סעיף ז'] כתוב כך, בבית הכנסת, מניחו בכותל דרום.

(או בדרום המנורה, ומסדרן ממזרח למערב) (ת"ה סימן ק"ד, ב"י). כך כתוב בהגהת הרמ"א, 'או בדרום המנורה'.

לכאורה, לא מובן מהו הפירוש 'בדרום המנורה'? אומר הבאר הגולה [אות צ'], כי זאת טעות. וז"ל, נ"ל שצריך להיות או כנרות המנורה, וכן הוא בת"ה, ודוק. לא 'בדרום המנורה', אלא 'כנרות המנורה', כמו נרות המנורה, דהיינו כפי שהיה בבית המקדש. הרי בבית המקדש, השולחן בצפון והמנורה בדרום, א"כ גם אנחנו צריכים להדליק בדרום, זכר למקדש. וכך גם מבואר במשנה ברורה.

שאלה מהקהל: מה זה 'או'?

תשובת מרן שליט"א: הוא מוחק את המלה 'או'.

בספר גאון ישראל, על הגרש"ז אורבך זצ"ל – לא ראיתי את הספר עצמו, אבל הדבר מובא משם

כיון שזהו רק מנהג, הדבר אינו נורא. שישאר ככה. זהו עניין של מדות טובות. הוא הבין שעדיף לוותר על מנהג, מאשר שתהיה פגיעה בכבוד התורה.

אמנם האמת הוא – כאשר הוא מציין זאת שם בקונט' מאי טעמא בהערה א', כי ישנו לכך מקור. וז"ל, בארחות חיים [ח"א חנוכה אות י"ז] כתב, שיש כמה מנהגים. י"א לפני ההיכל. י"א באמצע ביהכ"נ. י"א בפתח ביהכ"נ. וי"א בדרום. מאחר שישנם כמה מנהגים, לית לן בה. אולי זהו השיקול שלו. אבל לכאורה, נכון שישנו לכך מקור, אבל סוף סוף זהו נגד השלחן ערוך? אף על פי כן, עדיף הכבוד של מייסדי הישיבה.

בעת תשמעו את ההמשך.

לימים נפטר הרב מרצבך, ניהמתי – הרב בורדיאנסקי מדבר – את בנו וסיפרתי לו על הכבוד שנהג הגרשז"א באביו. כיצד הגרשז"א כיבד אותו, כי הוא לא רצה להגיד משהו הפוך ממה שהוא הנהיג.

אחרי השבעה, טלפן הבן ואמר לי, 'פתחתי את המשנה ברורה של אבא, וראיתי שכתב פירוש על דברי הרמ"א, "או בדרום המנורה", שאין צריך לגרוס ברמ"א כנרות המנורה, ואז כוונתו לבאר את השו"ע מדוע כתב שיש להניח בדרום בית הכנסת. זאת איננה טעות, כמו שמתקנים הבאר הגולה והביאור הלכה. אלא הדבר נכון, כמות שהוא. לא צריך לתקן.

אלא כוונת הרמ"א, לחלוק על השו"ע, שיש להניח את מנורת החנוכה לימין ארון הקודש, ולא בכותל דרום. כיצד הוא הדבר? היות ואצל בני אשכנז, קוראים לעמוד של הש"צ, 'מנורה'.

'בני אשכנז', היינו 'היקים'. דהיינו יהודי גרמניה, וארצות שאר מערב אירופה. הם – המתקנים – לא ידעו. אצלם קראו לעמוד של ש"צ, הנמצא אצל האשכנזים על יד ארון הקודש, הם קוראים לו בשם מנורה. כי עושים שמה אור, כנגד זה. אבל כנראה גם אם לא עושים אור, כבר קראו לזה בשם מנורה.

שאלה מהקהל: אולי קראו לו כך, מפני שהיה שם ציור מנורה, וכנזכר גם כן בשערי תשובה סימן א' סק"ג מנורות הגדולים המצויירים על קלף שקובעים בבית הכנסת לפני העמוד יעו"ש. ובמשנה ברורה שם סק"ד, יש שהיו רגילין מחמת זה לעשות מנורות של קלף מצויירים להניח בסידורים, וכותבים בהם

שויתי ה' וגו' בן ארבע אותיות ושאר שמות, ומנורה כזה היתה נקראת בשם "שויתי". והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיחה בטלה בתוך התפילה מאימת השם. וכתב בשערי תשובה בשם התבואת שור, שראוי לאזור חיל לבטל המנהג, כי על פי הרוב אינם משמרים את הקלף כראוי, ותשתפכנה בראש כל חוצות, וגם כמה פעמים בא לידי מחיקת השם. ונראה דבמנורות הגדולות המצויירות על קלף, שקובעים בבית הכנסת לפני העמוד תחת טבלא של זכוכית, שאין שייך בזה טעם הנ"ל, לית לן בה יעו"ש.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד.

ואפילו אם בזמנו ובמקומו של הגר"י מרצבך כבר לא היה שם ציור המנורה, לא נשתנה שם העמוד. ונראה שפירושו אמת, שכן כתב מהרש"ל בתשובותיו סימן פ"ה, בבית הכנסת ראוי להדליק הנרות על המנורה לדרום ע"כ, וכי נאמר שגם בדבריו נפלה טעות סופר. והכי קאמר, על העמוד ממש. אי נמי על יד העמוד, כמו ועליו מטה מנשה. ושמע יש לדקדק כך גם מלשון רמ"א עצמו בדרכי משה שם, דעל מה שכתב הטור שם ובבית הכנסת מניחה לדרום, כתב באות ו' וז"ל, וכן כתבו המנהגים, דלא כמנהג ברי"ן שהיו נוהגין להעמידן בצפון לשמאל החזן ע"כ, משמע קצת שצריך להעמידם לימין החזן העומד אצל העמוד. ועדיין קשה, דהנה מרן בבית יוסף שם כתב, והמנהג הפשוט לקבעם בכותל דרום, ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב ע"כ. וכתב על זה רמ"א בדרכי משה אות ז', וכן המנהג בגלילותינו ע"כ. משמע שמנהגם לקבעם בכותל דרום. וצריך לומר דלא קאי אלא על מה שכתב ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב. שוב עיינתי בדרכי משה הארוך, וראיתי שהדבר מפורש כך שם, שכן העלה סגנון לשון מרן בבית יוסף בשמו, והשמיט עניין כותל דרום יעו"ש. ויש ליתן טוב טעם למנהגם להניח את הנר אצל העמוד, לפי שיש שם ציור מנורת בית המקדש, אשר בה נעשה הנס, ומצא מין את מינו וניאו"ר. איתמר.]

ממילא כוונת הרמ"א 'או בדרום המנורה', שאין חיוב להניח את מנורת החנוכה דוקא בכותל דרום, אלא יש מנהג נוסף להניח לימין העמוד של הש"צ שנקרא מנורה.

הערה מהקהל: הוא בעצמו גר בגרמניה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ישנו ספר בשם שיח יהודה, של הרב רפפורט, הוא ג"כ מביא זאת [בדף ע"א] בזה"ל, כתב השו"ע [סי' תרע"א ס"ז], ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום. ומוסיף הרמ"א, או בדרום המנורה. וכתב המ"ב [ס"ק מ"א] דמש"כ הרמ"א, או בדרום המנורה, הו"ט"ס, וצ"ל כנרות המנורה. וכ"כ בבאר הגולה, שדברי הרמ"א טעות סופר.

ואמר הגאון רבי יונה מרעבך זצ"ל, שהמ"ב [וכן הבאה"ג] לא ידע, שבאשכנז קראו לעמוד החזן "מנורה". וא"כ כוונת הרמ"א, שלא צריך דווקא כותל דרום, אלא סגי בצידו הדרומי של עמוד החזן. וכן המנהג בישיבת קול תורה, שהמנורה לא מונחת על קיר הדרומי שלישיבה, אלא בהגבהה שלפני ארון הקדש, דרומית לעמוד החזן.

הוא מאריך על כך, ואח"כ הביא לכך מקורות, כגון שכך נראה מהלבוש, שזאת כוונת הרמ"א וכו'. אבל במפורש, אף אחד לא התייחס אל התיקון הזה, שלא צריכים לתקן. אולם ישנם ראיות, שהפירוש הזה הוא נכון.

שאלה מהקהל: השאלה באשכנז עצמה, האם אכן עד היום נהגו כפי הפירוש הזה?

תשובת מרן שליט"א: כן. הם נוהגים כך. הם לא מדליקים בכותל דרום.

הערת הרב משה רצאבי שליט"א: בזמנו כשהייתי בישיבת קול תורה, כאשר ראיתי זאת התפלאתי מאד, ושאלתי אותם על כך, וענו לי כי זה מנהג אשכנז.

תגובת מרן שליט"א: יפה. א"כ הם כבר ידעו את זה. נתפרסם מאז.

מה יכול להיות? שהרב יונה מרעבך היה מדקדק יותר מכולם?

[הערה בכתב אחרי השיעור: לא מסתבר שישנה את המנהג מחמת דקדוקו ומכח הבנתו לשון הרמ"א. אלא נראה שכך היו נוהגים באשכנז, ולפחות בקהילתו. ואפילו אם יתברר שלא נהגו כך, שמא נודע לו שכך היה מנהגם לשעבר, והבין שלא נשתנה המנהג אלא מכח דברי האחרונים בביאור דברי הרמ"א. וכיון שהוא הבין דברי הרמ"א לנכון, החזיר עטרה לישנה. איתמר.]

תשובת מרן שליט"א: לא התכוונתי שהוא שינה, ודאי לי שהוא לא שינה, רק למה בספרים לא מצינו

תגובת מרן שליט"א: ברור שהוא משם. האם אתה יודע, כיצד הם – היקים – אומרים 'ברכו את י"י המבורך'. את החולם. המבורך. [מרן שליט"א מדגים זאת לציבור]. כך הסגנון שליקים. שמעתי אותו בעצמו. את הגר"י מרעבך. הסיבה שהיקים קוראים כך, כי בגרמנית אומרים את ה'או', O בלטינית, לא כמו קמץ דידין, אלא אוו. הדבר מושפע, משפת המדינה.

הם חושבים שזה ההבדל בין קמץ לחולם. כמובן זו טעות.

בהמשך הוא כותב שם, התפעלתי מהמדות הטובות של הגרשז"א, אף שהוא ידוע בתור אחד מגדולי ההוראה שבדור, ובודאי לא נעלם ממנו פירוש דברי הרמ"א, מ"מ כדי לא לפגוע בי שאיני יודע את הפירוש בדברי הרמ"א, תלה דבריו שלא יאמרו הראשונים טעות, לא הסכים להחליף את מקום מנורת החנוכה.

את זאת אינני מביין. הרב בורדיאנסקי אומר, איזה מדות טובות. כביכול, בטח שהוא – הגרשז"א – יודע שזהו הפירוש בדברי הרמ"א, רק שהוא לא רצה לומר לו את זה. וכי אינך יודע את פירוש הרמ"א? לכן הוא נתן תירוץ אחר, שזה בכדי שלא לפגוע ברב מרעבך.

הדבר לא נראה לי. אינני יודע, איך הוא הגיע אל המסקנא הזאת. פשוט שהגרש"ז לא ידע את הפירוש הזה, כי רק היקים יכולים לדעת את זה. זה חידוש של הרב מרעבך.

והאמת היא שאני מתפלא, כי אף אחד לא העיר על כך, עברו כבר מאות שנים ואף אחד לא אמר את הפירוש הזה של הרב מרעבך, וכי אף אחד לא ידע מכך? אינני מביין, איך כולם שתקו? כיצד אף אחד לא העיר את הנקודה הזאת?

עיקר הדבר ודאי נכון. בלט אצל מו"ר הגרשז"א שילוב המדות הטובות עם פסקי ההלכות. ההתחשבות בזולת. אבל לנ"ד זה לא נוגע.

פלא גם שאין להוספה הזאת מקור מפורש בב"י, או בדרכי משה. בין אם נגרוס או בדרום המנורה, א"נ כנרות המנורה, הרי הגהות הרמ"א בש"ע בנויות על דבריו המוקדמים לכך בספרו דרכי משה על הטור, או לקוחות מהבית יוסף. ובנ"ד לא נז' זה שם. הלכך לענ"ד יש לעיין אולי גדול אחר הוסיף זאת, ולא הרמ"א עצמו, כמו שמצינו בדברים ועניינים דומים.

שום גדול מאותם ארצות שהעיר על זה. הרי זה כבר מאות שנים נדפס באר הגולה, וכולם שתקו.

ברצוני לספר לכם, כי כאשר למדנו בישיבה את מסכת ביצה, הוא כבר היה זקן, זכורני כי באמצע השיעור הוא רצה להגיד משהו, רצה לזכור מהו השם של עטיני הבהמה, אשר יוצא מהם החלב, הוא ניסה להיזכר כיצד חז"ל קראו לכך, ושאל את התלמידים. אף אחד לא ידע, אבל אני אמרתי לו, 'פחל'. אז הוא היה מופתע, אמר לי, מה? ככה אתם אומרים? פחל? אתם צודקים. עשה תנועת ביטול בידו, ואמר, אנחנו האשכנזים איננו יודעים, אנחנו אומרים פחל. מה זה הפחל הזה? ... אתם צודקים, שאתם קוראים לזה כך.

היה לו כנראה חוש, בלשון ובהבנה.

בסדר. לגבי החידוש דלעיל, לכל אחד ישנה את הזכות שלו.

שאלה מהקהל: לפי מה החליט כך, שאנחנו צודקים שאומרים כחל.

תשובת מרן שליט"א: פחל, שגם הכא"ף בפתח, ומלעיל, זהו שם דבר. בפלס־זחל, שחל, דעת, טעם. משא"כ כשהכא"ף בפתח, ומלרע, זה כאילו היא שימושית, פחל. כמו חל. וזה היפך המכוון. [אני כבר לא מדבר על החי"ת, שנהפכה אצלם לכא"ף, שזו בעיא כללית].

[בספר תולדותיו (בני ברק ה'תשס"ד) דף קס"ג איתא, ביטויים נפוצים בפי הבריות, עברו תחת שבט ביקרתו. כך העיר רבינו על הנהוג לכנות את הברכה השביעית בשבע ברכות הנישואין בשם ברכה אחריתא, כי שיבוש הוא, שכן תרגומו של כינוי זה הוא ברכה אחרת. אלא ברכה זו ראוי לכנותה בשם ברכה אחריתנא, היינו ברכה אחרונה, אם רוצים לבטא זאת בארמית דוקא, כדי לתת תחושת חשיבות למברך וכו' יעו"ש. ונראה דברכה אחריתנא, טעות הדפוס היא, וצריך להגיה אחריתנא, וכנדפס בשמו בקובץ תבונות דף קל"ט הערה ע"ז. והארכתני בזה בשו"ת שבט כהונה חלק א' סימן ל"א אות י"ד. איתמר].

הוא ביקש ממני שאבוא יום אחד ללמד אותו את הטעמים של ספר תהלים. טעמי אמ"ת. הוא אמר לי, שמעתי שאתם יודעים את הטעמים. הוא היה איש אמת. אשריו ואשרי חלקו.

איך העריכו, ואיך כיבדו. זכורני כי יום אחד הוא עלה לביהמ"ד של ישיבת קול תורה, הישיבה הגדולה, כאשר כבר אני הייתי בשיעור ג', הוא הסתובב בין הבחורים ושאל איזו שאלה. הוא הגיע גם אלי, ושאל אותי את השאלה. מיד עניתני לו. והוא התפעל ואמר, כיוונת לדברי מהר"ל מפראג. וזהו. הלך.

אינני יודע מה קרה אח"כ, אבל לאחר כמה שנים התברר לי, כי הוא אמר, תדעו לכם, כי צריכים לעמוד בפני הבחור הזה. הוא היחיד שענה את התשובה הנכונה.

היקים אוהבים מאד את התימנים, לא מרגישים מחיצות, ממש להעריך ולכבד. לעודד ולרומם. הוא כל כך התפעל, אבל ידעתי זאת רק לאחר כמה שנים.

דברים לזכרו של הרה"ג ציון נדאף זצ"ל, שנלב"ע השבוע בירושלם עיקו"ת.

אני רואה כי כבר הזמן קצר והמלאכה מרובה, על כן דבר ראשון, אזכיר לטובה ולברכה את מי שנפטר בירושלם עיקו"ת, אלופנו ומיודענו הרב הגאון ציון נדב זצ"ל. הוא ממשפחת נדאף, משפחה מיוחסת. הוא התפלל בקביעות בישיבת קול תורה.

אני בעצמי חייב לו תודה באופן אישי, כי הוא עודד וחיזק אותי כאשר היגעתני לישיבה, לשיעור א'. באתי בתורת בחור ישיבה לעולם חדש, בן ארבע עשרה שנה, לא היכרתי, מנותק מהמשפחה ומהחברה, עולם אחר. אינני זוכר במדויק את כל הפרטים, אבל מה שנדמה לי הוא, שבשבת קודש – חוץ מכל קשוי הקליטה של בחור בישיבה – האוכל שהיה בישיבה, גפילטעפיש וטשולנט, וכדומה. לא ידעתי מה זה. לא ערב לחכי. בקיצור, לא אכלתי. לא יכולתי לאכול כלום. נשארתי רעב. הכל ביחד הצטרף. אז מישהו אמר לי, תשמע, ישנו כאן אברך תימני בשם הרב ציון נדב, תלך אליו. איזה מדות היו לו, איזו אצילות, איזה נעימות בהליכות. אשריו ואשרי חלקו. תנצב"ה. הוא עודד אותי. אף שהוא לא הכירני לפני כן, קיבלני בסבר פנים יפות, האיר לי פנים. תנצב"ה. מסתמא הוא גם נתן לי אוכל, רק שאינני רוצה להגיד דברים שאינם נכונים בודאי. היה אומר לי, תבוא אלי מתי שאתה צריך וכו'. בקיצור, אם לא היה לי אותו, מי יודע מה היה ההמשך? אבל, ברוך ה'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מהרי"ץ. ב"ה זכינו כאן בבית המדרש, בסיוע של ידידנו המופלג מארצה"ב הרה"ג חיים לוי הי"ו, שאור התורה זורח. זאת ברכה גדולה בקרב הארץ. הם עשו יד אחת לבנות פה מוסדות של תורה ויראת שמים, ואם אין קמח אין תורה. הוא משתדל לסייע מבחינתו, מה שהוא יכול לפעול שם, בכדי להעמיד את הכולל הזה כאן בבית המדרש. לומדים פה יורה דעה, אברכים מצויינים ממש, למדנים ומתמידים. אשריהם ישראל. בית מדרש להוראה. אבל בינתיים ישנם רק עשרה, זהו מה שאפשר כעת להחזיק, אבל הנני יודע כי ישנם עוד עשרות רוצים להתקבל.

ומצד שני, יש גם את הכולל של בני הרב שאול הי"ו, זהו הענף השני, שעובדים תלמידי חכמים (כל אחד בפע"צ) על מסכתות שבת עירובין ופסחים, עם פירושים של חכמי תימן נע"ג. ברצוני להגיד לכם, כי השבוע הראה לי הרב שאול נר"ו את הפירוש של רבינו נתן אב הישיבה, מתורגם וערוך מחדש, עם הערות חשובות ביותר. אלמלא ראיתי לא האמנתי. מתברר כי ישנם עדיין הרבה פנינים ומרגליות בכתבי חכמי תימן, דברים שלא יודעים אותם. בעז"ה כאשר הספר יופיע ויצא לאור, אור חדש על ציון תאיר, הרבה דברים חדשים, מקנקנים ישנים. חידושים שלא שזפתם עין.

הכולל נקרא בשם, נתיבות מהרי"ץ.

חושבני, כי לא לחנם נפל השם הזה, 'נתיבות' מהרי"ץ. זהו ע"ד שנאמר בפסוק, דְרָכֶיךָ דָרְכֵי נְעָם, וְכָל נְתִיבוֹתֶיךָ שְׁלוֹם [משלי ג', י"ז]. עֲמְדוּ עַל דְרָכֶיךָ וְרָאוּ, וְשָׁלוּ לְנְתִיבוֹת עוֹלָם [ירמיהו ו', ט"ז].

מה זה המושג, 'נתיבות'? מהו ההבדל, בין נתיב לבין דרך?

המלבי"ם אומר [ירמיהו שם] כך, דרך הוא דרך הרבים, ונתיבות הם של יחידים.

ישנם דרכים שהן רגילות, אולם ישנם נתיבות, דהיינו ישנם גדולי ישראל מיוחדים, עם דרך מיוחדת, לא דברים שהם נידושים, אלא בנדון דידן עם הדרך המיוחדת של מהרי"ץ זיע"א. זהו דבר אחד. הנתיב שמהרי"ץ סלל, בנה את הדרך הזאת, שאנחנו הולכים בעיקבותיו. זהו הנתיב. המסורת הקדומה והנאמנה. נתיבות מהרי"ץ.

ישנו דבר נוסף. מהר"ש שבזי זיע"א מסביר בפירושו על הפסוק שאנו קוראים בהפטרות תשעה באב, עֲמְדוּ עַל דְרָכֶיךָ וְרָאוּ וְשָׁלוּ לְנְתִיבוֹת עוֹלָם, וז"ל

שאלה מהקהל: הלא ההרי"ץ שלנו דומה לטשולנט. תשובת מרן שליט"א: לא קרב זה אל זה. אברך תימני חשוב אמר לי, שכשהיה בבחרותו בישיבה שנה שלימה אכל טשולנט, ולאחר מכן הקיא...

יותר מאוחר, הוא היה לומד איתי בישיבה. בליל שב"ק הוא היה בא ללמוד, רמב"ם ספר קרבנות. זה היה העיון שלו.

יום אחד הוא שאל אותי שאלה. מה דעת חכמי תימן? האם הם יקבלו פירושים, של שיטת בריסק? אם בבריסק מפרשים רמב"ם בסגנון מסויים, וישנה נפקא מינה לדינא, כיצד יתייחסו לכך חכמי תימן? האם יקבלו הלי' למעשה את הפירושים שלהם, או שלא יקבלו?

הייתי נבוך. לא ידעתי, איך מתחילים לענות על השאלה הזאת... מאיפה זה מתחיל, ואיפה זה נגמר. כיום, אחרי שנים, אני כבר גיבשתי לעצמי את התשובה.

אבל אשאיר לכם ג"כ לחשוב על כך. תגידו לי מה דעתכם. תשועה ברוב יועץ. ובלנ"ד נדבר בשיעור נוסף.

אעפ"י שהוא היה מתפלל אצל אשכנזים, בישיבת קול תורה, בירושלם עיקו"ת, מכל מקום הוא היה רגיל להתארח ביום הכפורים בבני ברק, והולך להתפלל אצל התימנים. ושמעתי שפעם אחת הסביר לשואליו, שלא מתוך זלזול במסורת אבותינו היה מתפלל תמיד אצל האשכנזים, אדרבה הוא מכיר בערך המסורת ומחשיב אותה. אלא שבבחרותו היה גר בתל אביב, והיו מלגלים עליו ועל אחיו שהם חרדים ולומדים בישיבות. וקיצרתי כי איני זוכר את דבריו המדוייקים. הוספת חכם אחד.

אמר יב"ן, בעוה"ר כך היה המצב אז, כי התימנים לא הורגלו שלומדי תורה אינם עובדים לפרנסתם ואכמ"ל.

עכ"פ בניחום אצל האבלים, אחי המנוח ובניו שליט"א, ראיתי ונהניתי שכולם היו מעוטפים בטליתות על ראשם וגופם, כדת וכדין כמנהגינו.

לגבי 'מסיבת חנוכה' שתיערך אי"ה לאחר השיעור, ובשבח הכוללים נתיבות מהרי"ץ, ביאור המושג 'נתיבות', ומהו ההבדל שבין 'נתיב' לבין 'דרך'.

ברוך ה', תיערך פה מסיבת חנוכה, ע"י חתני הרב יאיר תאם הי"ו, שהוא המייסד של כולל נתיבות

[נדפס בתורה קדומה], 'נתיבות', הן דרכי בני אדם שבסתר, כענין דכתיב נתיב לא ידעו עיט [איוב כ"ח, ז']. ונקראו שבילין [גם בתרגום שם. יב"ן], שהן בין שני גדרות, מימין ומשמאל.

'נתיב', זהו דבר שאינו מפורסם. פירושו דומה לפירוש המלבי"ם, רק שזאת נקודה קצת אחרת.

וכך הוא כותב גם לגבי הפסוק, והולכת עורים בדרך לא ידעו, בנתיבות לא ידעו אדריכם [ישעיהו מ"ב, ט"ז], מה שאנחנו קוראים בהפטרות בראשית, וזה לשונו, פירוש 'בנתיבות', אם הדרך, שיש לה גדר מימין וגדר משמאל, ונקראת נתיב. 'לנתיבות עולם' [ירמיה ח'], פירוש 'נתיבות', הן דרכי בני אדם שבסתר, כענין דכתיב נתיב לא ידעו עיט [איוב כ"ח, ז']. ונקראו שבילין, שהן בין שני גדרות, מימין ומשמאל.

שביל, נתיב, פירושו שזה מגודר. דהיינו זה שמור, ישנה גדר מימין ומשמאל. זאת הדרך. הדבר ג"כ מתאים, נתיבות מהרי"ץ. הדרך של מהרי"ץ היא, לשמור מאד מאד על המסורת, ועל מנהגי הקדמונים. אלו שני הדברים הללו.

בכדי שהמוסדות האלה יעמדו על הרגליים, צריך שיהיו הוראות קבע, שיהיה בסיס חזק להעמדת הכולל. כל מי שיכול לתרום ולהתרים, למען הכוללים הללו שלאברכים, אשר יושבים על התורה ועל העבודה, יתברך ממעון הברכות בשפע ברכות עד בלי די. בעז"ה חושבני כי יהיה אפשר למשש ולראות את התוצאות כבר בקרוב. יהי רצון. השם ברוך הוא יזכנו, שהכולל יתנוסס על תלו.

חשוב מאד הוראות קבע חדשות, וברוכים תהיו.

בענין הפיוט מעוז צור ישועתי וכו', שהתקבל בכל תפוצות ישראל, הוספות שהוסיפו עליו, ובעיקר התוספת מאת הרמ"א, רבינו משה איסרליש, אשר חשוב לאמרה כעת בזמנינו שישאל נלחמים עם הישמעאלים.

ברצוני לסיים, בנקודה נוספת.

אנחנו מבקשים שהקב"ה יעשה לנו נסים ונפלאות, כשם שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

ישנו פיוט מפורסם לחנוכה, מעוז צור ישועתי וכו'. הפיוט הזה בא מן האשכנזים, אבל כיום הוא התפרסם והתקבל בכל הקהילות, בפרט כי לא היה פיוט אחר תמורתו.

מה שאינו ידוע הוא, שישנם תוספות לפיוט מעוז צור וכו'. לא מן המחבר ששמו מדרכי, אלא ישנם כמה מגדולי ישראל, אשר מצאו צורך להוסיף חרוזים. בכללם ישנו חרוז שחיבר אותו הרמ"א – רבי משה איסרליש, בעל ההגהות לש"ע, וחושבני כי חשוב לנו במיוחד – בפרט בעת ובעונה הזאת – להגיד את התוספת הזאת, כיון שהמדובר בה הוא לגבי להכניע את ישמעאל.

אקרא בפניכם את המלים, כפי שזה כתוב, אבל חושבני כי צריכים לתקן כאן כמה דברים, בגלל ה'משקל' שלפיוט. מסתמא הדבר השתבש. הביאו זאת בכמה ספרים, כגון בספר יוסף אומץ [דף רצ"ט], וכן בספר אוצר מפרשי חנוכה [דף 556].

מובא שם כך, יש חרוז מרבי משה איסרליש – אגיד זאת בתחילה בעברית, ואח"כ במבטא שלנו, בכדי שנבין מה אנחנו צריכים לתקן – מעולם היית ישעי, כבודי ומרים ראשי. שמע נא קול שוועי, מלכי אלהי קדושי. העבר חטאתי ופשעי, גם בגלות הרביעי. חזק ישראל, ותכניע ישמעאל, ומאדום תפדה נפשי. זהו פיוט 'חזק'.

'חזק ישראל, ותכניע ישמעאל'. ע"כ אני אומר, כי אנחנו צריכים לאמץ את הפיוט הזה, בעת ובעונה הזאת, לעורר רחמי שמים עלינו.

רואים כי בפיוט הזה, ישנו משקל, וישנם חרוזים, אי אפשר לשנות כאן הרבה, כיון שיש כאן 'חרוז פנימי' ו'חרוז חיצוני'. למשל, החרוז הוא 'ראשי', 'קדושי', 'נפשי'. אבל מה שנשתבש כאן בסוף, במלים 'גם בגלות הרביעי', כיצד המלה 'הרביעי' היא חרוז?

מתברר שישנן גירסאות אחרות, 'גלות השלישי', או 'גלות החמישי'. א"כ הוא – מחבר הפיוט – כתב בסדר, אלא שהם רצו לתקן זאת, כיון שאנחנו בגלות הרביעית, ע"כ הם שיבשו זאת, ולא שמו לב שזהו אינו חרוז.

מובא שם בשולי הדף בספר יוסף אומץ [דיני חנוכה, דף רצ"ט הערה 42] בזה"ל, נראה שהגירסא הראשונה נקטה לפי הגליות מהארץ, ורבינו ספר את ארבעת המלכיות והוסיף גם את מלכות מצרים שמוזכרת במעוז צור, או את מלכות ישמעאל שהזכיר בחרוזו. במקור חיים שם כתב, 'בגלות הרביעי', והיינו לפי הארבע מלכיות.

המלים 'בגלות הרביעי', אינן חרוז. אבל על כל פנים, ב'משקל' זה לא טוב, גם אם נגרוס 'בגלות

שערי יצחק – השיעור השבועי

מקום פסקא זו, הוא קודם הבית האחרון, דהיינו לפני חשוף זרוע קדשך.

להקל על המעיינים והמשוררים, נכתוב שוב את הפסקא הזאת באופן מושלם ומתוקן, מסודר ומנוקד.

מְעוֹלָם הֵייתָ יְשׁוּעִי, כְּבוֹדִי וּמְרִים רֵאשִׁי.

שָׁמַע נָא קוֹל שׁוֹעִי, מַלְכִי, וְאֱלֹהֵי וּקְדוּשִׁי.

הַעֲבֵר חֲטָאֵי וּפְשָׁעֵי, וְתַבְנֶה אֶת מְקַדְשִׁי.

חֲזַק יִשְׂרָאֵל, הַכְנַע יִשְׁמַעְאֵל, מֵאֲדוּם תַּפְדֵּה נַפְשִׁי.

זה העיקר, שהשם ברוך הוא יזכה אותנו. יחזק את עם ישראל, ימגר ויכניע לפנינו את צאצאי ישמעאל. כפי שב"ה אנחנו רואים נסים ונפלאות, אשר לא נשמעו כמותם, אבל עדיין הקב"ה מגביל אותם. זה עוד לא מוחץ. לא סוף פסוק. הקב"ה מראה לנו, כמה שאוהב אותנו, אבל הוא מחכה לנו, שנתקן עוד ועוד את עצמינו, ואז יהיה כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אכי"ר.

*

ישנם כאן גם את הספרים 'בלכתך עמנו', של ידידנו המופלג הרה"ג עמנו שליט"א מרחובות ת"ו, בעניין ביומו תתן שכרו, ובין אדם לחבירו. בשבילי זה הפתעה, לא הביאו לי מקודם לעיין. אך הספרים האלה הם נוגעים להלכה ולמעשה, דברים מעשיים, והדבר חשוב מאד. ידידנו הנעלה הרב דקל ענאקי הי"ו מפיץ זאת. זה מצטרף לסדרת הספרים של הרב המחבר, הלכות בין הזמנים, והשבת אבידה, מקודשת לי, ועוד. וכעת גם החלק הזה. ב"ה הוא זכה, ומזכה את הרבים. יגדיל תורה ויאדיר.

החמישי. ניסיתי לשיר את המלים הללו, אבל הדבר לא נדבק. עכ"פ כיון שישנם כאן חרוזים – כפי שאמרנו לעיל, 'ראשי', 'קדושי', 'נפשי', אזי קשה לתקן כאן הרבה. וגם ראשי הבתים, זהו השם שלו מש"ה. מ'עולם, ש'מע, ה'עבר. ע"כ אי אפשר להיזיז כאן הרבה דברים, חייבים להישאר עם מה שהוא כתב. לא להיכנס בגבולו.

אבל מה שחושבני, שכן צריכים לתקן, הוא כדלקמן. מעולם היית ישועי, כבודי ומרים ראשי. עד כאן זה בסדר. אבל בדלת השנייה, לכאורה הו"א שצריכים לתקן כך, לפי ההבנה והסדר, שמע נא מלכי קול שוועי, אלוהי וקדושי. ככה זה לכאורה טוב. הקדמתי את המלה 'מלכי'. ולא 'אלהי קדושי', ה"א בצירי, כי זה ג"כ נראה מוזר, האלוה של קדושי? אלא צ"ל, אלוהי וקדושי. אך אחר בחינת המשקל, יש להשאיר את המלה מלכי במקומה, אפילו שהחרוז הוא שועי, אות עי"ן, אך הפיסוק יהיה אחרי מלכי, שמע נא קול שועי מלכי, אך צריך להוסיף ואוי"ן, ואלהי וקדושי.

לגבי המלים, 'העבר חטאתי ופשעי, גם בגלות הרביעי', לא נראה לי המלים הללו, כיון שבניגון הדבר אינו מסתדר. יותר טוב לומר, העבר חטאי ופשעי, ותבנה את מקדשי. אז יהיה חרוז. מבלי להיכנס אל 'הגלות הרביעי', לא נסתבך עם העניין הזה. כעת הדבר מסתדר, 'העבר חטאי ופשעי', לא 'חטאתי' כיון שזה לשון כבוד. המלה 'העבר', בשוא פתח, זה עוד יתד, לכן עדיף בשוא נח, הַעֲבֵר.

שאלה מהקהל: האם המשקל לא יסתדר אם נתקן חמישי, או שלישי, בלא ה"א הידיעה.

תשובת מרן שליט"א: עדיין המשקל צולע.

חזק ישראל, הכנע ישמעאל – לא זיתכניע, כי שוב הפעם, זה מדאי כבוד – מאדום תפדה נפשי. מאדום, עדיף בלי וא"ו.

חושבני כי כך אפשר לשיר את זה, מי שיחבר לזה ניגון. גם המנגינה המקובלת, היא מתאימה.

דרך אגב, המנגינה המקובלת של פיוט מעוז צור ישועתי וכו', היא איננה מנגינה אשכנזית, אלא זאת מנגינה מאיטליה. הניגון הוא מתאים. או הניגון האחר שהצמידו לזה. כמו סעי יונה ושמעיני, או קריה יפהפיה.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.
פרטים בטלפון: 050-4140741